

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan
SOA 203
Vårterminen 2005

En ny teoris framväxt

- en studie om teoriutvecklingen inom barndomssociologin -

Författare: Frida Svensson
Handledare: Bodil Rasmusson

ABSTRACT

This essay aims to examine how theories within childhood sociology have evolved. The main questions are: Who are the central scientists within the field, what are their objects of study and who are the intended recipients of their work? How can the origin of the theories be described? Which elements are central in the theories and have they changed over time? How can the theories be evaluated based on criteria of valid theories?

The study was based on a qualitative literature review. Six scientists' publications were examined, ranging from the time of the theories establishment to present time. In the analysis hermeneutics and theories of scientific development were used to seek explanations.

The main results show that the central elements in the theories describe childhood as a social phenomenon and a structural category. Children are viewed as social actors and as the basic scientific unit. Childhood is understood in the context of distribution of power and the societal development.

The earlier theories are marked by unity and a provocative view on childhood, this might be due to a common strive to establish the scientific field. The scientists succeeded in their aim, supported by a growing interest in children in society. Later this unity dwindled and opposing theories emerged that viewed childhood as a more complex and diverse phenomenon. This diversity provides the field with new perspectives which might promote further development of new theories.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING.....	5
1. 1 Syfte och frågeställningar.....	6
1. 2 Perspektivval och avgränsningar.....	6
2. STUDIENS GENOMFÖRANDE.....	8
2. 1 Metodval.....	8
2.1.1 Dokumentanalys.....	8
2.1.2 Hermeneutik.....	8
2.2 Urval.....	9
2.3 Analysarbetet.....	10
2.4 Etiska överväganden.....	10
2.5 Trovärdighet och giltighet.....	10
2.6 Uppsatsens disposition.....	11
3. TEORETISKA REFERENSRAMAR.....	12
3.1 Teoribegreppet.....	12
3.2 Kriterier för att bedöma teoriers hållbarhet.....	13
3.3 Sociologiska teorier.....	13
3.4 Teorier om vetenskaplig utveckling.....	14
3.4.1 Forskningsprogram.....	14
3.4.2 Paradigmteori.....	14
3.4.3 Vetenskapsfilosofisk anarkism.....	16
3.5 Teori om människosyn.....	16
4. EN BAKGRUNDSBILD.....	17
4.1 En historisk tillbakablick.....	17
4.1.1 Den samhällsliga utvecklingen.....	17
4.1.2 Den vetenskapliga utvecklingen.....	18
4.2 Etablering av ett nytt forskningsfält.....	19
4.2.1 En tidigare studie inom området.....	19
4.3. Teoretikerna och deras studieobjekt.....	20
4.3.1 Tidig litteratur.....	20
4.3.2 Senare litteratur.....	22
4.3.3 Sammanfattning.....	23
5. TIDIGA TEORIER INOM BARNDOMSSOCIOLOGIN.....	25
5.1 Ett nytt paradigm.....	25
5.2 Barndom som ett socialt fenomen.....	26
5.2.1 Ett socialt problem.....	26
5.3 Barndom som en strukturell kategori.....	27
5.4 Konceptuell autonomi.....	27
5.5 Barn som aktiva subjekt.....	27
5.5.1 Barns arbete och omkostnader.....	28
5.6 Maktperspektiv.....	29
5.6.1 Ålderns betydelse.....	29
5.6.2 Barndomspolitik.....	30
5.7 Samhällsutvecklingens betydelse.....	30

5.7.1 Individuation	31
5.7.2 Individualisering	31
5.7.3 Institutionalisering	32
5.7.4 Familjens betydelse	33
5.7.5 Ett förälder- och genusperspektiv	33
5.7.6 Vikten av demografisk balans	34
6. SENARE TEORIER INOM BARNDOMSSOCIOLOGIN	35
6.1 Barndom som ett socialt fenomen	35
6.2 Barndom som en strukturell kategori	35
6.3 Konceptuell autonomi	36
6.4 Barn som aktiva subjekt	36
6.4.1 Ett konkret exempel: Barns ekonomiska vardag	37
6.5 Maktperspektiv	37
6.6 Samhällsutvecklingens betydelse	38
6.6.1 Kamratgruppens betydelse	38
6.6.2 Olika familjeformers betydelse	39
6.7 Lagens betydelse	40
6.8 Ett tvärvetenskapligt angreppssätt	41
6.8.1 Aktörs- och nätverksteori	42
7. ANALYS	44
7.1 De centrala elementen i teorierna	44
7.1.1 Barndom som ett socialt fenomen	44
7.1.2 Barndom som en strukturell kategori	44
7.1.3 Konceptuell autonomi	45
7.1.4 Barn som aktiva subjekt	45
7.1.5 Maktperspektiv	45
7.1.6 Samhällsutvecklingens betydelse	46
7.1.7 En hård kärna?	46
7.1.8 Syn på barn och barndom	47
7.2 Teoriutvecklingen	47
7.2.1 Teoretiska dilemman	48
7.3 En bedömning av teorierna inom barndomssociologin	50
8. SAMMANFATTNING	52
9. AVSLUTANDE REFLEKTIONER	54
KÄLLFÖRTECKNING	55

1. INLEDNING

”I utkanten av den lilla, lilla staden låg en gammal förfallen trädgård. I trädgården låg ett gammalt hus, och i huset bodde Pippi Långstrump. Hon var nio år, och hon bodde alldeles ensam. Ingen mamma och pappa hade hon, och det var egentligen rätt skönt, för på det viset fanns ingen som kunde säga till henne, att hon skulle gå och lägga sig, just när hon hade som allra roligast, och ingen som kunde tvinga henne att äta fiskleverolja, när hon hellre ville ha karameller.”

Lindgren, Astrid 2001 s. 5

Mitt studieintresse handlar om diskursen¹ kring barnperspektiv, med betoning på barns möjligheter att göra sig hörda och få inflytande i frågor som berör dem. Jag är av uppfattningen att ett barnperspektiv måste relateras till ett större samhälleligt sammanhang vilket innefattar normer på makro- och mikronivå. Pippi Långstrump är ett bra exempel då hon bryter många traditionella föreställningar om hur ett barn bör vara.

Barns rätt till inflytande är reglerad i ett antal lagar och styrdokument. Enligt *Konventionen om barnets rättigheter* (Hammarberg 2002) har barn rätt till deltagande och inflytande i förhållande till barnets ålder och mognad. I Föräldrabalken 6:11 beskrivs att vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, men i takt med barnets stigande ålder och utveckling ska vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Socialtjänsten ska vid åtgärder som gäller barn särskilt beakta vad hänsyn till barnets bästa innebär (SoL 1:2). Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad (SoL 3:5) (www.lagrummet.se 050201).

Socialtjänsten har många gånger kritiserats för ett bristande barnperspektiv, att barn inte alltid kommer till tals (Andersson 2000 s. 178 och Sjöblom 2002). Barnet kommer i skymundan och vårdnadshavarens rättigheter sätts i fokus.

Under socionomutbildningen bekantade jag mig med barndomssociologin. De brittiska forskarna Alan Prout och Allison James (1990a s. 7-9) använde uttrycket ett nytt paradigm², och beskrev att de uppmärksammade barn som personer att räkna med och tillskrev barnen många kompetenser. Denna nya syn innebar även att barnets sociala relationer och kultur är

¹ Olika idéer, koncept, sätt att tala och tänka.

² Grundläggande åskådningssätt eller tankemönster.

värda att studeras för sin egen skull, oberoende av vuxnas perspektiv. Ett maktperspektiv anlades då barns levnadsvillkor jämfördes med vuxna. Barn utestängs och marginaliseras i vårt samhälle då vuxenlivet anses ha överlägset värde, enligt den danske forskaren Jens Qvortrup (1994c). Många frågetecken väcktes när jag läste dessa texter, såsom vari ligger det ”nya” och vad innebär deras syn på barn och barndom egentligen? Ett intresse väcktes för att fördjupa mig i teorierna inom barndomssociologin och undersöka om de kan erbjuda nya kunskaper och en ökad förståelse för barndom i allmänhet liksom i socialt arbete.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med mitt uppsatsarbete är att undersöka hur teorierna inom barndomssociologin utvecklats utifrån följande frågeställningar:

- Vilka är de centrala teoretikerna inom barndomssociologin?
- Vilka studieobjekt intresserar sig barndomssociologerna för? Är studieobjekten desamma över tiden som forskningsprogrammet utvecklats?
- Vilka element är centrala i teorierna? Är de konstanta eller föränderliga över tiden som barndomssociologin utvecklats?
- Hur kan teorierna inom barndomssociologin bedömas utifrån kriterier om teoriers hållbarhet?
- Vilka är teoriernas avsedda mottagare?
- Vilken historisk-kulturell situation rådde vid teoriernas tillkomst?

1.2 Perspektivval och avgränsningar

Rosmari Eliasson (1995 s. 28-30) anser att det är viktigt att i forskningsarbete anlägga flera perspektiv för att få grepp om det fenomen som studeras, men trots det går det inte att få fram fullständiga avbildningar av en komplex social verklighet. Därför ska forskaren redovisa sina ställningstaganden och perspektivval. Det är vetenskapligt motiverat att utforska världen ur tidigare försummade perspektiv därför att då kan ny kunskap vinnas, menar Eliasson. Detta är en av orsakerna till mitt intresse för barndomssociologin. Risken att forskningen fastnar i etablerade verklighetsbeskrivningar, givna problemdefinitioner och redan etablerade begrepp och teorier minskar när nya perspektiv utforskas.

Svensson (1996 s. 218-220) beskriver att forskningens trovärdighet och validitet ökar genom triangulering. Triangulering handlar om att använda flera olika metoder, datakällor, perspektiv o.s.v. Svagheten i en metod eller ett perspektiv är ofta styrkan i en annan.

Barnperspektiv är inte något enkelt och entydigt begrepp. Uttrycket är relativt och har olika betydelser för olika människor. Innebörden förändras i takt med att ny kunskap om barn och deras levnadsvillkor växer fram och värderingar förändras. Begreppet omfattar också flera dimensioner, såsom vuxnas, samhällets och barnets egna barnperspektiv. *Det vuxna barnperspektivet* handlar om vuxnas syn och värderingar kring barn och barndom. Perspektivet är präglad av varje vuxen individs egna erfarenheter, kunskaper och upplevelser av den tid och kultur den vuxne lever i men även hans eller hennes förflutna. I varje samhälle finns också ett kollektivt eller *samhälleligt barnperspektiv*. Detta grundar sig främst på de vuxnas samlade värderingar, kultur och synsätt om barns och ungas rättigheter och behov. Lagstiftningen, forskningen och media avspeglar samhällets barnperspektiv. Varje enskilt barn har dessutom sitt eget perspektiv, d.v.s. *barnets eget barnperspektiv*. Det handlar om hur omvärlden ser ut från barnets synvinkel. Detta perspektiv förändras i takt med barnets utveckling och påverkas av barnets omgivning (SOU 2001:72 s. 93-94).

Genom att följa teoriernas utveckling inom barndomssociologin kommer jag redovisa *barnperspektivet som framträder i teorierna*, jag anser nämligen att detta är väsentligt att undersöka och granska närmare då de är en del av kunskapsproduktionen om barndom. Jag anlägger även *flera teoretiska perspektiv*, dels studeras teorierna inom barndomssociologin, dels används metateorier för att kunna tolka och analysera de föregående. Ett *historiskt perspektiv* används för att tydliggöra barnets roll i historien och kunna följa teoriutvecklingen över tid. Dessa perspektiv har jag funnit relevanta utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar.

2. STUDIENS GENOMFÖRANDE

2.1 Metodval

Uppsatsen bygger på en litteraturgenomgång och kan karakteriseras som en kvalitativ studie. Den kvalitativa metoden är flexibel och handlar om att söka förståelse (Repstad 1999 s. 9-13).

2.1.1 Dokumentanalys

För att uppfylla mitt syfte har jag valt metoden *dokument-* eller *textanalys*. Barbosa de Silva (1996 s. 169-172) beskriver metoden textanalys som en undersökning av en text ur olika metodologiska synvinklar för att få fram dess struktur, mening, innehåll och budskap. Avseende analys av textens budskap, som är relevant för min studie, måste man enligt Barbosa de Silva ta hänsyn till en mängd faktorer: Textens författare, avsedda mottagare, språket, den historisk-kulturella situationen vid textens tillkomst, dess stil, genre etc. I min uppsats granskas därför flera av dessa faktorer. För att få fram textens budskap har jag inspirerats av hermeneutiken.

2.1.2 Hermeneutik

Texter måste tolkas eller avvinnas mening och betydelser. Detsamma gäller de resultat som forskningsprocessen resulterar i. Den vetenskapsteoretiska riktningen hermeneutik är en lära om tolkningar och förståelse. Den används inom samhällsvetenskaperna både för att tolka texter och människors upplevelser/beteenden. Centralt inom hermeneutiken är att varje tolkning bygger på förförståelse. En forskares förförståelse styrs bl.a. av språk och begrepp, trosuppfattningar och föreställningar samt individuella personliga erfarenheter. Forskaren kan vara mer eller mindre medveten om de olika delarna av sin förförståelse. Hermeneutiken är även kontextberoende, ett fenomen är bara förståeligt i det sammanhang där det förekommer. *Den hermeneutiska cirkeln* är ett begrepp som syftar på att all forskning består av ständiga rörelser mellan helhet och del samt mellan fenomenet som ska tolkas, kontexten och tolkarens förförståelse (Gilje och Grimen 1992 s. 175-193). Barbosa de Silva (1996 s. 188-190) menar att tolkaren vid en textanalys bör vara medveten om den hermeneutiska cirkeln. Uttrycket *den hermeneutiska spiralen* tydliggör att tolkarens förståelse ökar vid denna cirkulära process.

Jag har inspirerats av hermeneutiken och har därför studerat både helheten och dess kontext samt fördjupat mig i vissa utvalda delar. Detta avspeglas i analysen genom att jag beskriver

teoriutvecklingen i stort och även ger en djupare beskrivning av de utvalda aspekterna. Slutligen relaterar jag teoriutvecklingen till en vidare kontext, vilken innefattar situationen vid teoriernas tillkomst, historieutvecklingen bakom samt metateorier om vetenskaplig utveckling.

2.2 Urval

Jag har valt att utgå från två grundläggande och inflytelserika böcker inom barndomssociologin³ från tiden då fältet etablerades: *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* (red. James och Prout 1990) samt *Childhood Matters. Social theory, Practice and Politics*. (red. Qvortrup, Bardy, Sgritta och Winterberger 1994).

Efter genomläsning av böckerna valde jag ut de kapitel som jag fann intressanta. Allison James, Alan Prout och Jens Qvortrup är centrala teoretiker inom barndomssociologin, som därför inkluderats i min studie. Därefter valde jag medvetet teoretiker som fokuserar på nordiska förhållanden: Ivar Frønes, An-Magritt Jensen och Elisabet Näsman.

Många fler forskare är verksamma inom barndomssociologin, t.ex. inom övriga Europa och USA, men jag har ändå valt att utgå från författare utifrån dessa två tongivande böcker. För att studera hur teorierna har utvecklats har jag sedan genom olika biblioteksdata-baser, såsom LIBRIS och artikelsök, sökt efter senare och mer nutida böcker, artiklar och kapitel av dessa ovan nämnda författare. Jag har sökt efter och i huvudsak använt mig av texter från år 2000.

En risk med denna urvalsprocedur är att jag snarare redovisar dessa författares teoriutveckling än barndomssociologins teoriutveckling. Dock har mina sökningar på biblioteksdata-baser bekräftat att dessa forskare fortfarande är mycket aktuella inom denna riktning av sociologin. Det finns några undantag:

- Ivar Frønes har inte, utifrån mina sökningar, gett ut något bidrag till barndomssociologin sedan 1999. Denna text har jag dock granskat.
- Elisabets Näsman's senare arbeten består av en empirisk studie. Hennes text redovisas som ett konkret exempel på teoriernas användbarhet.

³ Se avsnitt 4.2 Etablering av ett nytt forskningsfält.

2.3 Analysarbetet

Den utvalda litteraturen studerade jag ingående, därefter skrev jag referat av texterna. I dessa referat har jag sedan sökt efter återkommande teman och mönster som kunde besvara syfte och frågeställningar. Nästa steg bestod av att försöka relatera dessa teman till de metateorier som jag valt. Analysarbetet var inte en rätlinjig process, vid flera tillfällen återvände jag till litteraturen för att kontrollera grunderna för mina tolkningar. Valet av metateorier skedde genom en växelvis bearbetning mellan empirin och annan relevant litteratur.

2.4 Etiska överväganden

Jag har funderat kring vilka risker det kan finnas med att granska och analysera texter. Författarna till de texter som jag studerat, eller andra, kan mena att jag vid en analys övertolkar och ändrar betydelser etc. Eliasson (1995) anser att forskningen inte kan vara neutral och objektiv, därför ska forskaren medvetandegöra och redovisa sina ställningstaganden och perspektivval, och sedan försöka handla i enlighet med dessa. Därför tror jag att det är viktigt att noggrant redogöra för metodologiska ställningstaganden och tillvägagångssätt. Jag inkluderar referat i uppsatsen, vilket möjliggör för andra att dra sina slutsatser om rimligheten i mina tolkningar.

2.5 Trovärdighet och giltighet

Mina tolkningar präglas av min förförståelse men även av mitt urval av författare. Att granska flera texter, och flera teoretiker, hade gett ett bättre underlag till mina tolkningar, men det låg inte inom uppsatsarbetets tidsram. Ett alternativt arbetssätt hade varit att välja färre teoretiker och granska flera texter av varje, att kunna ge en djupare och detaljrik bild. Fördelen med metoden som jag använt är att jag kan redovisa flera aspekter av barndomssociologin. Dessutom är jag tveksam till att låta ett helt forskningsprogram representeras av få teoretiker. Huruvida de forskare jag valt är representativa för hela fältet kan jag inte svara på, men jag vet att de fått ett stort genomslag och varit med att etablera barndomssociologin som forskningsfält.

De flesta böcker och artiklar om barndomssociologi är skrivna på andra språk än svenska. Följaktligen har jag i stor utsträckning studerat engelska, men även danska, dokument. Mina tolkningar och min analys präglas av att jag granskat texter på ett annat språk än mitt modersmål. I de flesta fall har det inte varit något problem att översätta och förstå, med lite hjälp av

ordböcker. Vissa koncept och resonemang kan i hög utsträckning vara kontextberoende. Därmed finns risker för feltolkningar och missförstånd. Men risken har reducerats genom att jag har studerat texterna mycket noggrant och även försökt sätta mig in i den omgivande kontexten.

Fördelarna med dokumentanalys är att materialet är permanent, studien kan därför upprepas vilket ökar reliabiliteten. En nackdel med dokumentanalyser är att texterna kan vara begränsade och/eller partiska. Syftet kan ibland vara oklart (Robson 2002 s. 346-359). De texter som jag valt att granska är vetenskapliga, texterna följer därför vetenskapliga normer och regler. Syftet är ofta explicit uttalat. Ibland kan det dock finnas underliggande och implicita syften. I analysen diskuterar jag därför eventuella underliggande syften. De olika perspektiv som jag använder är dessutom en källa till ökad validitet, som jag tidigare redogjort för.

2.6 Uppsatsens disposition

I nästa kapitel (tre) beskrivs de teoretiska utgångspunkter vilka studien baseras på. Kapitel fyra är tänkt att ge en bakgrundsbild till teoriutvecklingen inom barndomssociologin. Kapitlet inleds med en historisk tillbakablick på hur synen på barn och barndom utvecklats, både i samhället och inom vetenskapen. Därefter beskrivs hur barndomssociologin etablerades som forskningsfält och även en redogörelse för en tidigare studie inom området. Teoretikerna som ingår i studien och deras studieobjekt, texter och avsedda mottagare presenteras dessutom i kapitel fyra. Kapitel fem och sex redogör för grunddragen i barndomssociologins tidigare respektive senare teoriutveckling. Analysen av teoriutvecklingen utifrån studiens syfte och frågeställningar presenteras i kapitel sju. Slutligen följer en sammanfattning, kapitel åtta, och reflektioner om barndomssociologins relevans för socialt arbete, kapitel nio, där även perspektiven vidgas inför fortsatt forskning.

3. TEORETISKA REFERENSRAMAR

Eftersom min studie syftar till att undersöka teoriutvecklingen inom barndomssociologin har jag riktat min uppmärksamhet mot övergripande teorier, metateorier såsom vetenskapsfilosofi och –teori, för att hitta referensramar. Jag kommer att redogöra för teorier om vetenskapers utveckling och människosyn. Då mitt studieobjekt utvecklats inom det sociologiska fältet ger jag en mycket komprimerad översikt på teorier inom sociologin. Jag definierar även teori-begreppet och beskriver kriterier för hållbara teorier inom sociologin.

3.1 Teoribegreppet

Sociologen Anthony Giddens (1976 s. 78-81) menar att samhällsvetenskaperna bygger på *dubbel hermeneutik*. Forskarna måste förhålla sig till en värld som redan är tolkad av de sociala aktörerna, de kan inte bortse från sociala aktörers beskrivningar och uppfattningar om sig själva och världen. Forskaren nöjer sig dock antagligen inte med aktörernas berättelser, eftersom de inte avslöjar allt om samhället. Han/hon måste även rekonstruera de sociala aktörernas tolkningar inom ett samhällsvetenskapligt språk med hjälp av teoretiska begrepp.

Ordet *teori* härstammar från grekiskan och betyder betraktande eller begrundande. En teori är uppbyggd av ett system av relationer mellan begrepp, som i abstrakt form uttrycker idéer och antaganden om verkligheten. Teorier betraktar verkligheten utifrån ett visst perspektiv. ”*Teorier hjälper oss att förstå sammanhang och förklara sociala förhållanden*” beskriver Ekström (1998 s. 323). Begreppet teori används även avseende teoretiska skolbildningar, såsom marxism eller postmodernism.

Inom samhällsvetenskapen betraktas antingen teorier som en uppsättning hypoteser som ska prövas via empiriska tester, eller så anses teorierna växa fram ur empiri genom forskarens kodning och begreppsbildning, d.v.s. deduktion respektive induktion. Det finns sociologiska teorier på olika nivåer som förklarar samhället från makro- till mikronivå. Ju mer omfattande en teori är desto svårare är den att pröva empiriskt. Generella samhällsteorier utvecklas via kontinuerliga teoretiska diskussioner. Dessa kan inte testas empiriskt men används ofta som övergripande utgångspunkter vid forskning (Ekström 1998 och Giddens 2003 s. 531).

Alla forskares texter som jag beskriver i denna uppsats kan antagligen inte benämnas såsom teorier enligt definitionen ovan. I de fall jag varit osäker har jag därför använt vagare omskrivningar, såsom begreppet teoretiska resonemang.

3.2 Kriterier för att bedöma teoriers hållbarhet

Det finns ingen yttre måttstock utifrån vilka teorier objektivt kan bedömas. Kriterier är en del av de ideologier, normer och sociala värden som omger forskningen (Brante 1980 s. 116). Med detta i åtanke presenteras ändå ett antal kriterier. Giddens (2003 s. 533) har beskrivit kriterier avseende hållbara teorier inom sociologin:

1. En bra teori motsäger sunt förnuft och ger därför nya perspektiv.
2. En bra teori skapar mening av ett förbryllande fenomen.
3. En bra teori belyser omständigheter som ligger utanför det område den först avsåg att förklara.
4. En bra teori genererar nya idéer och stimulerar fortsatt forskning.

3.3 Sociologiska teorier

Det finns inte en teoretisk ståndpunkt som dominerar inom sociologin. Giddens (2003) förklarar att mänskligt beteende är komplicerat och mångsidigt, därför kan inte ett teoretiskt synsätt förklara alla aspekter. Mångfalden av teorier utgör en inspirationskälla för forskning. Giddens beskriver fyra grundläggande teoretiska dilemman, d.v.s. områden där man inte är överens eller befinner sig på kollisionskurs (s. 533-550).

1. *Handling kontra struktur*: Styrts människor av yttre sociala betingelser, strukturer utanför vår kontroll, eller kan människor kontrollera sina livsvillkor och påverka omgivningen? Hur ska dessa två aspekter av samhälleligt liv kunna relateras till varandra?
2. *Konsensus kontra konflikt*: Vissa sociologiska riktningar såsom funktionalismen betonar den inneboende ordningen och harmonin i samhället. Kontinuitet och konsensus betraktas som de mest typiska egenskaperna i samhället. Andra sociologer, såsom Marx, anser att samhället är drabbat av konstant spänning, kamp och splittring. Intressekonflikterna är så stora att de förr eller senare uppenbaras.
3. Hur ska *genusaspekten* kunna inbegripas i den sociologiska analysen? Finns det i alla kulturer egenskaper som skiljer män och kvinnor åt? Ska könsskillnader betraktas som en följd av strukturer såsom klass- och maktskillnader?

4. *Hur utvecklas eller förändras samhället idag? Vilka faktorer påverkar vårt samhälle och hur ska det beskrivas?*

3.4 Teorier om vetenskaplig utveckling

Inom den logiska positivismen som hade stort inflytande på vetenskapsfilosofi och –teori under 1900-talets första hälft betraktades den vetenskapliga utvecklingen såsom kumulativ tillväxt, då forskare successivt gör sig av med fördomar och pseudovetenskap. Det råder idag ingen enighet om vilka lärdomar som kan dras av historiska och sociologiska analyser av hur vetenskap tidigare bedrivits (Gilje och Grimen 1992 s. 105-106). Jag har valt att beskriva teorier om forskningsprogram, vetenskapliga paradigmen och vetenskapsfilosofisk anarki.

3.4.1 Forskningsprogram

Den ungerske vetenskapsfilosofen Imre Lakatos beskrev de centrala komponenterna av ett vetenskapligt forskningsprogram. Forskningsprogram inbegriper en *hård kärna* som består av centrala teoretiska antaganden som anses självklara och därför går säkra för empiriska och logiska utmaningar. I forskningsprogram ingår även en *strategi* om hur man ska möta motexempel och vidareutveckla programmet samt ett *skyddande bälte*. Bältet består av hjälphypoteser som omsluter den hårda kärnan och skyddar den mot angrepp. Bältet är flexibelt, här kan man tillåta vissa ändringar. Därför innebär strategin att motexempel ska riktas mot hjälphypoteserna i det skyddande bältet, inte den hårda kärnan. I strategin utvecklas även metoder, såsom hur data ska insamlas och modeller ska utvecklas. Med en bra strategi blir forskningsprogrammet framgångsrikt (Gilje och Grimen 1992 s. 98-103).

3.4.2 Paradigmteori

Den centrala termen i Thomas Kuhns vetenskapsteori är paradigm. Alla discipliner börjar med en *för-paradigmatisk situation*, d.v.s. en forskningssituation där det ännu inte finns klart definierade problem och färdiga lösningar. Forskarsamhället präglas då av konkurrerande skolor. En förändring sker när vissa forskningsresultat får status som förebild eller paradigm. Ett *paradigm* är inget entydigt begrepp, det finns många definitioner. Termen kan bl.a. åsyfta grundläggande åskådningssätt och tankemönster eller ett allmänt erkänt vetenskapligt resultat, ett teoretiskt ramverk, som under en tid ger forskarsamhället klart definierade problem och legitima problemlösningar. Ett paradigm beskriver verkligheten, styr frågorna som ställs och de metoder som används. Kuhn hävdar att vi bara känner till världen genom paradigm, vi har

därför ingen möjlighet att jämföra olika paradigmen med verkligheten. När forskare delar ett paradigm och arbetar inom ett gemensamt ämne ger det upphov till en kontinuerlig form av vetenskaplig forskning, d.v.s. *paradigmstyrd normalvetenskap*. Forskningen kan då beskrivas som lyckad och kumulativ. Paradigmet ger upphov till nya specialiteter, facktidskrifter och föreningar för forskare (Gilje och Grimen 1992 s. 107-118).

Varje teori konfronteras förr eller senare med *anomalier*, det finns alltid data som tycks strida mot teorin. Detta brukar dock inte i normalvetenskaplig forskning ifrågasätta paradigmet, istället utgår man ifrån att en mer kreativ forskare kan lösa problemet genom att utveckla nya och bättre instrument. Om det uppstår en mängd anomalier börjar forskarsamhället inse att det rör sig om reella problem. Det uppstår oenighet bland forskarna och metoderna blir mer flexibla. Filosofiska och ontologiska⁴ frågor kommer i förgrunden och man ifrågasätter det som tidigare togs för givet, situationen påminner om den för-paradigmatiska situationen. I sådana *krissituationer* hittar forskarsamhället antingen en lösning på problemet inom det rådande paradigmet eller så satsar de på en ny paradigmkandidat, detta innebär en *vetenskaplig revolution*. Det handlar om en dramatisk rekonstruktion av ämnet utifrån en ny grund. Ett paradigmskifte innebär inte endast att en teori ersätts med en annan, kriterierna för vad som anses vara en acceptabel teori förändras nämligen också (ibid.).

När en ny paradigmkandidat föreslås kan den inledningsvis bara lösa några av de problem som ämnet står inför och de flesta lösningarna är ofullkomliga. Därför måste forskare som lanserar ett nytt paradigm ha en osviklig tro på att det nya paradigmet kommer att lyckas. När övergången till det nya paradigmet har avslutats har forskarna fått en ny vetenskaplig världsåskådning som är oförenlig med den gamla. Det gamla upplevs ovetenskapligt och föråldrat. Kommunikationsproblem kan därför uppstå om forskare befinner sig inom olika paradigmen. Olika paradigmen är nämligen både oförenliga och ojämförliga (ibid.).

Kuhns teori utarbetades i huvudsak med tanke på naturvetenskaperna. Han ställer sig frågande till om det finns paradigmen inom samhällsvetenskaperna. Samhällsvetenskaperna är nämligen ofta oeniga om hur olika situationer ska tolkas, därför anser Kuhns att samhällsvetenskaperna fortfarande befinner sig i en för-paradigmatisk situation. Begreppet kan dock användas friare än vad Kuhn förespråkar. Det förutsätter att idén om att endast en-paradigmatiska discipliner

⁴ Uppfattningar om hur verkligheten är beskaffad, innefattar bl.a. vår människo- och samhällssyn (Eliasson 1995 s. 34)

existerar överges. Istället karakteriseras discipliner som psykologi och sociologi som fler-paradigmatiska. Inom sociologin kan man då exempelvis urskilja strukturparadigmet och handlingsparadigmet (ibid.). Brante (1980 s. 15-16; 304-305) beskriver att inflytelserika teorier har en tendens att frigöra sig från sina upphovsmän, skaparen har då inte längre ensamrätt till uttolkningen av teorin. Teorin kan bearbetas och användas för olika syften, som exempel anges Kuhns paradigmatteori. Han menar även att sociologin som fler-paradigmatisk kan förklara dispyterna mellan olika sociologer, varje paradig strävar efter dominans men deras världsbilder är ojämeförlika. Paradigmen samverkar dock institutionellt. Brante förklarar att ämnet hålls samman med en gemensam teoretisk ideologi t.ex. om etik, lämpliga metoder och tillvägagångssätt, detta fungerar som en legitimerande överbyggnad.

3.4.3 Vetenskapsfilosofisk anarkism

Paul Feyerabend menar att endast åsidosättandet av regler innebär att vetenskapen gör framsteg. Därför förespråkar han en vetenskapsfilosofisk anarkism. Feyerabend kritiserar Kuhn och menar att hans teori representerar en för konservativ syn på vetenskapen. Normalvetenskap är inget eftersträvansvärt, istället behövs flera paradig som konkurrerar inbördes. Ett paradig är nämligen en sluten värld, där forskarna inte ifrågasätter grundläggande antaganden eller begrepp. Inom forskningen behövs mångfald och tolerans, även mot alternativa traditioner såsom magi och astrologi. Denna mångfald av perspektiv leder mot nya insikter och kunskaper (Gilje och Grimen 1992 s. 123-129).

3.5 Teori om människosyn

Inom barndomssociologin är synen på barn och barndom central. Eliasson (1995 s. 51; 58-66) skriver om synen på människan som subjekt och objekt. Människosynen kommer till uttryck i handlingar och förhållningssätt, inte i ord och retorik. *Objektsynen* betonar människors beroende av och ansvar för varandra. Risker med en ensidig objektsyn är ett ansvarsövertagande, förmyndarskap, expertvälde och övergrepp. Enligt *subjektsynen* är människan en aktiv, självbestämmande individ. Ett sådant perspektiv innebär en stor respekt för den enskilda människan, hennes integritet och egna förmåga. Faran med att endast se människan som ett subjekt är att göra individen ansvarig för allt, gott liksom ont, som inträffar i hennes liv vilket kan leda till underlåtenhetssynder. Att endast se människan som subjekt/objekt är halverade människosyner enligt Eliasson. Istället förespråkar hon en balansgång mellan de båda perspektiven vilket innebär en helhetssyn på människan.

4. EN BAKGRUNDSBILD

Kapitlet ger en bakgrundsbild för att placera barndomssociologins teoriutveckling i sitt sammanhang. En redogörelse för hur synen på barn och barndom utvecklats historiskt inleder kapitlet. Därefter beskrivs hur barndomssociologin etablerades som forskningsfält. Slutligen presenteras teoretikerna som ingår i studien och deras studieobjekt, texter och avsedda mottagare.

4.1 En historisk tillbakablick

Inga teorier utvecklas i ett tomrum. Det historiska perspektivet kan ge en mer nyanserad bild på samtiden och barndomssociologins teorier. Min framställning omfattar både synen på barndomen i samhället och vetenskapen.

4.1.1 Den samhälleliga utvecklingen

Den engelske historikern Heywood (2005 s. 55-65) beskriver att idéerna och känslorna kring barndomen i historien är av djupt motsägelsefull karaktär, såsom inneboende ondska – oskuldsfullhet, arv – miljö, självständiga - beroende. Under medeltiden ansågs barn vara onda och oberäkneliga vilket understöddes av kyrkans uppfattning om moral och arvsynd. Att kuva och aga barn ansågs vara den enda möjligheten att komma tillrätta med barnens karaktär (Singer 2000 s. 57-58). Synen på barndomen förändrades under 1700-talet. Upplysningstidens idéer spreds och de innebar att barn började uppfattas som formbara och förbätterliga, barnets uppfostran tilldrog sig alltmer uppmärksamhet. Attityden förändrades först i de högre samhällsklasserna, men spred sig så småningom till de lägre (Ambjörnsson 1978 s. 20-29).

Under Sveriges utveckling till ett välfärdssamhälle tilldrog sig barn och deras levnadsvillkor ett ökande intresse. Synen på barn och barnuppfostran nyanserades, det handlade om en vidareutveckling av tankar och idéer från 1700- och 1800-talet. Egenskaper som barns lydnad kom att underordnas under 1900-talet till förmån för självständighet och individualitet. I välfärdssamhället ökade medvetenheten om att barn är individer med egna behov och att en felaktig fostran kunde ha negativa konsekvenser. Barnuppfostran blev i det moderna samhället en mer professionaliserad uppgift som ansågs kräva särskilda kunskaper. Barndomen började anses vara en slags utbildningstid inför vuxenlivet (Singer 2000 s. 60-62; 71-72).

Från att ha värderats som arbetskraft framhölls under 1900-talet barns emotionella betydelse för föräldrarna. När nyttoaspekten föll bort kom barnet att förknippas med oskuld och renhet. Barn- och vuxenvärlden skulle därför hållas åtskilda, framför allt gällande arbetsliv och sexualitet. Men betoningen på barns emotionella värde och individualitet innebar även ett ansvar för föräldrarna att utveckla och stimulera barnet, samtidigt som behovet av kontroll och gränssättning sattes i förgrunden. Barnets rätt och bästa framhålls i dagens samhälle i lagtexter och verksamheter riktade mot barn. Barnen har sedan 1993 även sin egen ombudsman i Sverige. Barnets vilja ska beaktas vid t.ex. vårdnadstvister och vid socialtjänstens insatser. I familjen ges barnet i större utsträckning en förhandlingsposition och barnet har även fått ett individuellt liv utanför familjen. Synen på barn och barndom är således under en successiv omvandling (Bäck-Wiklund 2001 s. 34-37; 45).

4.1.2 Den vetenskapliga utvecklingen

Den vetenskapliga utvecklingen påverkas av och påverkar samhället. Det går därför att se beröringspunkter mellan dessa två.

Under 1900-talet levde föräldrarna på ett sätt att tänka om barndomen kvar inom vetenskapen, inom samhällsvetenskaperna låg all tonvikt på utveckling och socialisation. Vuxenåren ansågs vara det avgörande stadiet i livet som barndomen endast var en förberedelse inför. Det avgörande var att, genom utvecklingen och socialisationen, finna ett sätt att förvandla det omogna, irrationella och inkompetenta barnet till en mogen, rationell, kompetent och självständig person. Barnet uppfattades med andra ord som bristfälligt i förhållande till den vuxne (Heywood 2005 s. 13-16). Barns aktiviteter – deras språk, lek och samspel – ansågs vara symboliska markörer för utvecklingsprocessen. Man bortsåg från aktiviteternas betydelse i barns sociala liv eller variationer i den sociala kontexten av barndom (James och Prout 1990a).

En gradvis förändring ägde rum gällande synen på barn och barndom (James och Prout 1990a), men det dröjde ända fram till 1960-talet innan ett annat synsätt började uppmärksammas inom samhällsvetenskaperna. Den franske historikern Philippe Ariès (1962 i Heywood 2005 s. 16; 27) beskriver i sin bok *Barndomens historia* att barndomen som fenomen inte existerade under medeltiden, istället betraktades barn som vuxna i miniatyr. Inom historiedisciplinen är verket mycket omstritt och påståenden anses inte styrkta genom fakta. Men forskare inom samhällsvetenskaperna inspirerades av Ariès verk och insåg att

barndomen är en social konstruktion vilken kan jämföras över tid och mellan olika kulturer. Man förstod således att barndom inte är ett givet fenomen som alltid sett likadant ut över tid och rum. Barndomen är istället produkten av en rad historiska, geografiska, ekonomiska och kulturella faktorer däribland interaktionen mellan individer såsom barn, vuxna och andra grupper. På så sätt öppnades nya undersökningsområden för forskarna (ibid. s. 16; 25-28), vilket kommer beskrivas närmare i de följande kapitlena.

4.2 Etablering av ett nytt forskningsfält

1990 etablerade *International Sociological Association* en tematisk grupp för barndoms-sociologi. För detta fält har böckerna *Childhood Matters* (red. Qvortrup, Bardy, Sgritta och Wintersberger 1994) och *Constructing and Reconstructing Childhood* (red. James och Prout 1990) haft stor betydelse. När nya publikationer positionerar sig som en del av barndoms-sociologin refereras det till dessa böcker (Kampmann 2003). Även grundläggande läroböcker i socialt arbete med barn refererar till dessa (se t.ex. Andersson 2000 och 2001, Andersson och Hollander 2004, Bäck-Wiklund och Lundström 2001 samt Rasmusson 2001). Allison James, Alan Prout och Jens Qvortrup är de författare som oftast nämns i dessa sammanhang. De är således centrala forskare inom barndomssociologin.

Även andra böcker har haft stor betydelse, såsom *Childhood, Youth and Social Change* (Chrisholm m.fl. 1990 i Kampmann 2003). Boken var ett resultat av ett brittiskt och tyskt forskningssamarbete.

De senaste 10-15 åren har det skett en kraftig ökning i antalet publikationer inom barndoms-forskningen. Flera studier använder tvärvetenskapliga angreppssätt men är ofta tydligt inspirerade av sociologin. Detsamma gäller den internationella tidskriften *Childhood* som kom under 1990-talet. Viss dominans inom barndomssociologin har de amerikanska, brittiska, tyska och skandinaviska forskarna (Kampmann 2003 och Prout 2005 s. 1-5).

4.2.1 En tidigare studie inom området

Under mina studier har jag inte funnit någon liknande studie om teoriutvecklingen inom barndomssociologin, med ett undantag. Jan Kampmann (2003) är författare till en översiktsartikel om ämnet i tidskriften *Dansk sociologi*. Hans resonemang bygger på en stor mängd internationell litteratur. Han beskriver olikheter och motsättningar inom fältet, men har ändå

identifierat några viktiga grunddrag för barndomssociologin. Dessa innefattar att barndom betraktas som ett socialt fenomen, att barn ses som sociala aktörer och att barn bör ges konceptuell autonomi, d.v.s. barn bör vara den centrala forskningsenheten. Kampmann skildrar även den internationella situationen inom fältet. Den amerikanska forskningen har ofta ett mikrosociologiskt perspektiv med fokus på barns vardagsliv. Den brittiska barndomssociologin tar ofta sin utgångspunkt i socialkonstruktionismen och studerar barns vardagsliv och handlingsmöjligheter. Den tyska barndomssociologin undersöker samhällsutvecklingens betydelse medan den skandinaviska präglas av ett strukturellt perspektiv.

4.3 Teoretikerna och deras studieobjekt

I detta avsnitt presenterar jag de teoretiker jag valt ut till min studie, deras texter, avsedda mottagare och studieobjekt.

4.3.1 Tidig litteratur

Allison James är professor i sociologi vid University of Sheffield i England (James och James 2004). Alan Prout är professor i sociologi vid University of Stirling i Skottland (<http://www.external.stir.ac.uk> 050506). De är redaktörer för boken *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. (1990). Boken var avsedd som ett inlägg vilken skulle leda debatten och diskussionen om den teoretiska och empiriska utvecklingen i barndomsstudier vidare. Enligt vad jag förstår riktade de sig i första hand till en akademisk publik. I denna bok valde jag att granska de två kapitler som skrivits gemensamt av dem:

- "A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems" James och Prout förklarar att ett nytt paradigm utvecklas inom sociologiska studier av barndomen. I kapitlet beskrivs bl.a. paradigmet grunddrag. Det handlar främst om hur barndom och barn uppfattas inom paradigmet.
- "Re-Presenting Childhood: Time and Transition in the Study of Childhood". Tidens och ålderns betydelse för barndomen behandlas.

Det internationella forskningsprojektet *Childhood as a Social Phenomenon – Implications for Future Social Policies (Barndomsprojektet)* omfattade 16 länder, däribland Sverige, och varade under åren 1987-1992 under beskydd av the European Centre for Social Welfare Policy and Research. European Centre är en mellanstatlig organisation i Wien som är ansluten

till Förenta Nationerna, FN (www.euro.centre.org 050403). Projektet har gett ut nationella rapporter och slutligen boken *Childhood Matters. Social theory, Practice and Politics*. Denna bok har skrivits av projektmedlemmarna (red. Qvortrup, Bardy, Sgritta och Winterberger 1994). Enligt projektdeltagarna riktar sig boken till tränade studenter, forskare, makthavare och politiker samt den upplysta allmänheten. I denna bok har jag närmare granskat kapitlena:

- ”Childhood Matters: An Introduction” av Jens Qvortrup, som är professor i sociologi och verksam vid Syddansk Universitet, Esbjerg samt Norsk senter for barneforskning, Trondheim. (<http://www.svt.ntnu.no/noseb/> 050507). Kapitlet beskriver hur barndom uppfattas och förstås inom projektet, bl.a. såsom en strukturell kategori.
- ”A New Solidarity Contract? The Significance of a Demographic Balance for the Welfare of both Children and the Elderly” av Jens Qvortrup beskriver ett demografiskt perspektiv på barndomen.
- ”The Feminization of Childhood” av An-Magritt Jensen, som är professor vid Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim. Kapitlet beskriver fädernas minskade betydelse och mödrarnas utökade betydelse för barn i samhället och hur barndomen påverkas.
- ”Dimensions of Childhood” av Ivar Frønes, är professor i sociologi vid Universitetet i Oslo, Norge. Han beskriver i kapitlet hur barn, barndom och familjer påverkas av samhällsutvecklingen.
- ”Individualization and Institutionalisation of Childhood in Today’s Europe” av Elisabet Näsman, som är docent i sociologi och tillförordnad professor vid Institutionen för tematisk utbildning och forskning, Linköpings universitet (www.liu.se 050507). Kapitlet beskriver hur barn, barndom och familjer påverkas av samhällsutvecklingen.

Deltagare från de nordiska länderna (däribland de ovan nämnda deltagarna) i *the Childhood Project* kunde genom stöd från Nordiska Ministerrådet intressera sig särskilt för Norden. Jens Qvortrup var projektledare och skrev boken *Barn halva priset* 1994. Boken bygger på de nordiska rapporterna i *the Childhood Project*. Denna bok handlar bl.a. om syn på barn och barndom och samhällsutvecklingens betydelse. Boken var vid genomläsning tillgänglig och lättläst. Min tolkning är att Qvortrup vill nå ut med sitt budskap till en bredare publik, än vad fallet var vid t.ex. *Childhood Matters*.

När jag i de kommande kapitlena refererar till *barndomsprojektet* syftar jag på de ställningstaganden som framkommer i böckerna *Childhood Matters* och *Barn halva priset* och beskrivs såsom gemensamma för alla projektdeltagare.

4.3.2 Senare litteratur

Ivar Frønes (1999) har skrivit ett kapitel "Kammeraterne og moderniteten" i *Børn og familie i det postmoderne samfund* (red. Dencik och Schultz Jørgensen) som jag studerat närmare. *Børn og familie i det postmoderne samfund* är en bok jag uppfattar som riktad till studenter och andra intresserade av samhällsutveckling och hur barn och familjer påverkas av denna. Boken är en antologi med bidrag från flera olika författare som belyser skandinaviska förhållanden. I inledningen skriver redaktörerna att de hoppas att bidragen ska inspirera läsaren till att fortsätta studera detta ämne, omfattande litteraturreferenser ges. Kapitlet beskriver barns kamratgruppers betydelse i vårt samhället.

Den senare litteraturen som jag studerat av An-Magritt Jensen är kapitlet "Børn i den skandinaviske samboerfamilie" (1999) i *Børn og familie i det postmoderne samfund* (red. Dencik och Schultz Jørgensen) samt artikeln "Children's Risk of Parental Break-up. Norway and England/Wales Compared." (2004) i tidskriften *Acta Sociologica*⁵ som riktar sig till akademiker. Medförfattare till artikeln är Lynda Clarke, som är verksam vid Centre for Population Studies, London School of Hygiene and Tropical Medicine. Artiklarna beskriver samboförhållanden och dess betydelse för barndomen. Jensen har ett tydligt genusperspektiv på det första kapitlet.

Av Jens Qvortrup (2002) har jag valt ut kapitlet "Sociology of Childhood: Conceptual Liberation of Children" i *Childhood and Children's Culture* (red. Mouritsen och Qvortrup). Boken är ett resultat av samarbetet mellan närliggande forskningsfält; barns kultur och barndomshistoria samt barndomssociologi respektive –antropologi. Man vill etablera ett gemensamt forum för forskare inom de två fälten, för utbyte och samarbete. Man vill även på detta sätt utveckla nya perspektiv, ge inspiration och insikter, i studiet av barn, barns kultur och barndom. Således riktar sig boken i huvudsak till akademiker inom båda fälten. Qvortrup

⁵ *Acta Sociologica* är Nordiska Sociologförbundets officiella tidskrift. Den presenterar aktuell forskning med tonvikt på bidrag av nordiska sociologer och om nordiska sociala förhållanden. Även artiklar av utomnordiska forskare och med mer allmänt metodologiskt och teoretiskt innehåll publiceras (www.sociologforbundet.org.se 050509).

beskriver i sitt kapitel synen på barn och barndom i samhället. Han anlägger ett strukturellt perspektiv på barndomen samt redogör för samhällsutvecklingens betydelse för barndomen.

Jag har studerat Elisabet Näsmans bok *Från spargris till kontokort. Barndomens ekonomiska spiraltrappa* (2003). Medförfattare är Christina von Gerber som är legitimerad psykolog och verksam vid Institutionen för tematisk utbildning och forskning, Linköpings universitet (www.liu.se 050507). Boken är en slutrapport från forskningsprojektet *För liten för pengar* och riktar sig uttalat till alla med intresse för nutidens barndom t.ex. föräldrar, lärare och andra. Boken är tillgänglig och lättläst. Studieobjektet är barns ekonomiska vardag.

Den senare litteraturen som jag valt av Allison James är boken *Constructing Childhood* (2004). Medförfattare är Adrian L. James som är professor i tillämpad samhällsvetenskap vid Bradfords universitet i England. Boken riktar sig explicit till studenter och akademiker som är intresserade av sociologi och barndom. Boken beskriver hur barndom utvecklats historiskt och konstrueras idag. Lagen och sociala normer anses vara en nyckelmekanism genom vilka sociala strukturer och handlingar är sammankopplade, genom denna länk förmedlas förändring och kontinuitet.

Den senare litteraturen som jag valt av Alan Prout (2005) är boken *The Future of Childhood. Towards the interdisciplinary study of children*. Prout betonar att barndom är ett variationsrikt och komplext fenomen. Boken riktar sig uttalat till studenter och akademiker inom fälten barndomsstudier, sociologi och pedagogik.

4.3.3 Sammanfattning

Jag har valt ut sex forskare: Ivar Frønes, Allison James, An-Magritt Jensen, Elisabet Näsman, Alan Prout och Jens Qvortrup (medförfattarna Lynda Clarke, Adrian L. James och Christina von Gerber tillkom) och deras texter, både tidiga (1990 – 1994) och senare (1999-2005) för analys. Det handlar totalt om tio bokkapitel, en tidskriftsartikel och fyra böcker. Texternas avsedda mottagare är i de allra flesta fall akademiker och studenter, men svårighetsgraden och förkunskaper som krävs varierar. Undantagen som är tillgängliga för en bredare publik är de båda svenska böckerna *Barn halva priset* och *Från spargris till kontokort*. För en översikt över forskarnas studieobjekt se tabell 1 på följande sida.

Tabell 1: Teoretikernas studieobjekt inom barndomssociologin

FORSKARE	STUDIEOBJEKT	
	TIDIGA TEXTER (1990-1994)	SENARE TEXTER (1999-2005)
<i>Alan Prout</i>	- syn på barn och barndom - tidens och ålderns betydelse	- barndomens mångfald och komplexitet
<i>Allison James</i>	- syn på barn och barndom - tidens och ålderns betydelse	- lagars och sociala normers betydelse för barndomens utveckling
<i>Adrian L. James</i>		- lagars och sociala normers betydelse för barndomens utveckling
<i>Jens Qvortrup</i>	- syn på barn och barndom - barndom som en strukturell kategori - demografiskt perspektiv - samhällsutvecklingens betydelse	- syn på barn och barndom - barndom som en strukturell kategori - samhällsutvecklingens betydelse
<i>Ivar Frønes</i>	- samhällsutvecklingens betydelse - familjens betydelse	- samhällsutvecklingens betydelse - kamratgruppens betydelse
<i>An-Magritt Jensen</i>	- samhällsutvecklingens betydelse - föräldraperspektiv - genusperspektiv	- samhällsutvecklingens betydelse - olika familjeformers betydelse - genusperspektiv
<i>Lynda Clarke</i>		- samhällsutvecklingens betydelse - olika familjeformers betydelse
<i>Elisabet Näsman</i>	- samhällsutvecklingens betydelse - familjens betydelse	- barns ekonomiska vardag
<i>Christina von Gerber</i>		- barns ekonomiska vardag

En gemensam nämnare bland studieobjekten är *barns levnadsvillkor i samhället*. Av utrymmesskäl har jag dock valt att inte inkludera detta i figuren.

5. TIDIGA TEORIER INOM BARNDOMSSOCIOLOGIN

I detta kapitel presenterar jag de teoretiska resonemang som framkommer av de tidiga dokumenten (1990-1994). Teorierna innehåller en mångfald av olika riktningar, det är därför omöjligt att ge en heltäckande bild. Min framställning utgår från de grundläggande teman som jag identifierat: barndom som ett socialt fenomen och en strukturell kategori; barn som aktiva subjekt; att barn bör ges konceptuell autonomi; maktperspektiv samt samhällsutvecklingens betydelse för barndomen. Dessa teoretiska element överensstämmer till stor del med de grunddrag som James och Prout redan 1990 beskrev.

5.1 Ett nytt paradigm

Den franske historikern Phillip Ariès verk 1962: *Barndomens Historia*, förändringar i samhällets intellektuella klimat och uppkomsten av nya tolkande perspektiv inom sociologin⁶ ledde till kritik av studier om barndom inom sociologin. James och Prout (1990a) använder ordet paradigm, ett nytt grundläggande åskådningssätt, för att beskriva hur sociologiska studier om barndom förändrats sedan 1970-talet genom olika forskares förtjänst⁷.

Detta paradigm fick dock ingen stor genomslagskraft. Utvecklingspsykologin och socialisationsteorier kvarstod som dominerande i studier om barndomen trots all kritik. Några möjliga orsaksförklaringar kan vara att den mansdominerade sociologin inte ansett att studier om barn och barndom var värdefulla och statusgivande⁸ (Ambert 1986 i James och Prout 1990a s. 23). Foucault (1977 i James och Prout 1990a s. 23) menar att motståndet till ett förnyat sätt att tala om barndom till viss del handlar om att sociala konstruktioner fungerar som självuppfyllande profetior; vårt sätt att tänka är en del av samhället som producerar och reproducerar dessa föreställningar. Att förändra sitt tankesätt och acceptera en annan "sanning" kan vara svårt.

James och Prout ville förtydliga paradigmet och sprida tankegångarna vidare. De beskriver grunddrag som de identifierat inom paradigmet (1990a s. 8-9; 25 och 1990b):

1. Barndom förstås som en *social konstruktion*, en tolkningsram för att kontextualisera människans tidiga år. Barndom är varken en naturlig eller allmängiltig del av livet utan en specifik strukturell och kulturell komponent i många samhällen.

⁶ T.ex. symbolisk interaktionism och fenomenologi.

⁷ Några av de nämnda är: Ariès 1962, Richards 1974, Richards och Light 1986, MacKay 1973 samt Denzin 1977 (James och Prout 1990b s. 2).

⁸ Samma faktorer ansågs förhindra att uppmärksamheten riktades mot kvinnor och kön.

2. Barndom är en *variabel* i sociala analyser, den kan aldrig skiljas från andra variabler såsom klass, kön eller etnicitet.
3. *Barns sociala relationer och kulturer är värdiga att studeras för sin egen skull*, oberoende av vuxnas perspektiv.
4. Barn är *aktiva subjekt* i utformningen av sina egna sociala liv och inte bara passiva objekt för sociala strukturer och processer. De påverkar aktivt sin omgivning.
5. *Etnografi* är en särskilt användbar metod för studier av barndom⁹. Barnet får en röst och blir deltagare i produktionen av empirin.
6. Förkunnandet av ett nytt paradigm inom barndomssociologin innebär ett deltagande i processen att rekonstruera barndom i samhället.

5.2 Barndom som ett socialt fenomen

James och Prout (1990a s. 7;28) menar att kulturen påverkar hur vi förstår och begripliggör barn. Kulturer kan variera och gör barndom till en social institution och social konstruktion. Därför skapas och omskapas barndom ständigt. Detta synsätt på barndomen som ett socialt fenomen återfinns även inom barndomsprojektets texter (Qvortrup 1994b och 1994c).

5.2.1 Ett socialt problem

Qvortrup (1994b s. 11-19 och 2002 s. 43-46) menar att barndom betraktas som ett socialt problem i samhället, och att detta är grunden för det sociologiska intresset för barndomen. Vår kultur är nämligen fylld av paradoxer mellan barndomen och vuxensamhället:

- Barn är önskade och omtyckta, men deras andel av den totala befolkningen minskar, under det senaste århundradet från en tredjedel till en femtedel av befolkningen.
- Barn antas dra nytta av att vara med sina föräldrar, ändå lever barn och vuxna allt mer skilda liv.
- Barns spontanitet är uppskattat både normativt och vetenskapligt, men barns liv blir allt mer reglerat.
- Trots vårt samhälles uttalade önskan att barn ska ges första prioritet fattas de flesta ekonomiska och politiska beslut utan hänsyn till barn och barndom.
- Ideologiskt tillskrivs föräldrar det största ansvaret för sina barn, men i det moderna samhället har föräldrarnas villkor för att fullgöra denna roll försvårats.

⁹ Etnografien fokuserar på kulturen och gruppen. Genom främst deltagande observationer studeras gruppens vardagsliv. Man strävar efter att ge djupgående och detaljrika redogörelser om processer, relationer och samband, man försöker fokusera både på helheten och kontexten (Denscombe 2000 s. 84-99).

- Vuxna är eniga om att barn ska ges den bästa starten i livet, ändå tillhör barn de mindre förmögna delarna av samhället.
- Många barn befinner sig fortfarande i svåra situationer trots att vårt samhälle kännetecknas av ökat välstånd och ökad kunskap om barn.

Barns intressen undermineras inte medvetet hävdar Qvortrup, men de försvinner i mångfalden av alla vuxnas intressen.

5.3 Barndom som en strukturell kategori

Begreppet *barndom* används i singular av barndomsprojektet. Begreppet möjliggör generaliseringar och beskriver gruppen barn i stort, istället för att fokusera på detaljer och vad som är unikt för olika grupper av barn. Projektgruppen förnekar inte att det finns flera olika barndomar, men de tror att barn inom ett definierat område, t.ex. avseende tid, geografi eller ekonomi, har flera gemensamma drag. Begreppet används med andra ord som *en strukturell kategori* som möjliggör jämförelser med andra grupper såsom ungdomar, vuxna och äldre i samma land. Konceptet används även för att göra internationella, interkulturella och historiska jämförelser. Barn växer upp och blir vuxna, men barndom är en permanent form som inte försvinner, det är bara dess ”medlemmar” som växlar (Qvortrup 1994b och 1994c).

James och Prout (1990a s. 8 och 1990c) beskriver vissa av barndomens gemensamma drag, men de framhåller även variationer och menar att barndom inte är ett enhetligt fenomen.

5.4 Konceptuell autonomi

Barns sociala relationer och kulturer är värdiga att studeras för sin egen skull, oberoende av vuxnas perspektiv, framhåller James och Prout (1990a s. 8). Barndomsprojektets mål var att erbjuda barn och barndom *en konceptuell autonomi* d.v.s. att direkt fokusera på barn i forskningen; att ge barn en röst från ett sociologiskt perspektiv. En viktig uppgift är då att identifiera barndomens gemensamma drag (Qvortrup 1994b och 1994c).

5.5 Barn som aktiva subjekt

Barn är aktiva subjekt i utformningen av sina egna sociala liv och inte bara passiva objekt för sociala strukturer och processer. De påverkar aktivt sin omgivning, enligt James och Prout (1990a s. 8). Även barndomsprojektet framhåller att barn är aktörer och subjekt. Barn har sina egna aktiviteter, tid och utrymme. Qvortrup (1994b och 1994c) beskriver barns handlingar

från ett samhällsperspektiv, medan Frønes (1994) och Näsman (1994) ger exempel på mikro-nivå, från barns vardagsliv, de senare presenteras dock i avsnitt 5.7.

5.5.1 Barns arbete och omkostnader

Barn ägnar mycket tid åt skola, läxläsning, fritidsaktiviteter m.m. Qvortrup (1994c s. 66-118; 141-145; 164-165) beskriver barns arbetsuppgifter och omkostnader. En vanlig uppfattning i samhället är att barn inte gör någon nytta, deras aktiviteter anses vara betydelselösa. Qvortrup menar dock att detta är djupt felaktigt och bidrar till en marginalisering av barn. Vid 6-7 års ålder börjar barn bli aktivt indragna i de aktiviteter som av samhället anses vara viktiga för produktionen, så är det i dagens samhälle men även historiskt sett och i dagens u-länder. När barnarbetet avskaffades introducerades skolan i Norden:

”Innehållet i arbetet och formerna för arbetet förändrade sig, men de grundläggande villkoren var desamma. Barn har alltid tvingats till att göra sig nyttiga med det som vuxensamhället ansett viktigast. Dagens utbildning av barn är självfallet också ett nyttigt och nödvändigt bidrag till samhällets ekonomi.” (Qvortrup 1994b s. 70)

När barnen bytte arbetsplats förlorade de sitt materiella nyttovärde för föräldrarna och kanske har detta ett samband med tillbakagången i födelsetalen hävdar Qvortrup.

Skolan har tillkommit för att svara mot vuxensamhällets krav. Skolan passar barnen medan föräldrar arbetar, barnen lär sig inför sitt kommande vuxen- och arbetsliv och bidrar till kunskapsutvecklingen. Därför borde även barn få betalt för sina insatser eller något annat slags erkännande, enligt Qvortrup. Barn skulle kanske då uppfatta denna tid i livet som mer attraktiv. Idag är barndomens villkor sådana att erkännandet av det man gör först äger rum efter det att man inte längre är barn. Skolan framställs ofta som en gåva till barn eller deras föräldrar trots att barn har skolplikt och föräldrar bidrar till betalningen via skatterna.

Barn framställs ofta i samhället enbart som en utgift, men Qvortrup beskriver att detta är felaktigt. Barnafödande innebär att fler kan vara med och dela på kostnaderna för de offentliga utgifterna. Näringslivets företrädare och lokala politiker tar med barn i sina planeringar då en välutbyggd barnomsorg lockar sysselsättning och företag till orten. Barnomsorgen innebär att kvinnorna tagit klivet in på arbetsmarknaden, där de skatter som kvinnor betalar täcker långt mer än värdet av barntillsynen. Näringslivet gör förtjänster på barns konsumtionsvaror. Barn sätter dessutom många vuxna i arbete. Antalet människor som har ”barn” som arbetsområde ökar och olika yrkesgrupper konkurrerar om att få lägga beslag på barnens tid.

Samhällsekonomiskt talar mycket för att samhället tjänar på barn. För den enskilda familjen innebär dock barn utgifter. Men även vuxna eller äldre människor innebär utgifter. Om hänsyn tas till detta framstår inte barn som någon särskild ekonomisk belastning, enligt Qvortrup.

5.6 Maktperspektiv

James och Prout beskriver barns status. Men de har inte ett lika tydligt maktperspektiv som barndomsprojektet, de går steget längre och föreslår en barndomspolitik.

5.6.1 Ålderns betydelse

Vårt samhälles föreställningar om barndom grundar sig på ålder och ålderskonceptet används för att producera och kontrollera barns vardag och erfarenheter. Under barndomen har ålder en särskild betydelse. Vuxna som talar med barn frågar ofta efter deras ålder, en annan standardfråga handlar om vad barnet ”ska bli” när det växer upp. Varje år som går markeras med passageriter såsom födelsedagsfirande och övergångar mellan olika klasser i skolan. Dessa handlingar visar att med ålder följer ökad social status (James och Prout 1990c). James och Prout beskriver två centrala tidstema som ömsesidigt definierar varandra:

- *Time of childhood* innebär ett utforskande av livets olika perioder och framför allt den sociala konstruktionen av åldringsprocessen. Dessa tidsperioder begränsar våra liv, de överensstämmer inte med alla individers biologiska, intellektuella och känslomässiga utveckling. Ålder är en maktfull och begränsande aspekt av barns vardagsliv. Olika kulturer har olika tidsperioder. I västerländska samhällen indelas människans liv i spädbarnsålder, barndom, ungdomstid, vuxenliv, medelåldern och ålderdom. Varje åldersgrupp anses ha särskilda kvaliteter och egenskaper. Barn anses t.ex. på grund av sin omogenhet vara i behov av beskydd.
- *Time in childhood* åsyftar hur tid används (av vuxna) för att producera, kontrollera och organisera barns vardag. Argumenten handlar om behov av beskydd.

Sociologisk analys av barndomen, men även samhället, bortser ofta från barns erfarenheter och berättelser. Följden blir att nutiden hos barn systematiskt nedtonas till förmån för teorier som framhåller betydelsen av barns förflutna eller framtid. Alternativt placeras barndomen i en tidlös zon vid sidan av samhällets (vuxenvärldens) historia och kultur. Ålderns betydelse för barndomen är kopplad till dess rörelse mot vuxenlivet, barnets framtid. Barn är vårt

samhälles framtid, detta används ofta i politik och reklam. Det är dock svårt att separera barndom från vuxenliv eller ålderdom, då de definierar varandra. Detta ömsesidiga beroende kanske kan förklara det vanligt förekommande perspektivet på barndomen som tidlös. James och Prout menar att barns framtid eller förflutna är viktigt att undersöka, men att studier av barns nutid behövs för att göra teorierna inom barndomssociologin mer kompletta.

5.6.2 Barndomspolitik

Det finns en asymmetrisk maktrelation mellan barn och vuxna. Vuxnas maktförhållande över barn kan, enligt Qvortrup (1994c) bara godtas om vuxnas aktörsstatus anses kvalitativt viktigare och om vuxna alltid handlar i enlighet med barnens bästa. Barn är beroende av vuxna, detta faktum är svårt att ändra på då vuxna anser att detta är en del av en ”naturlig ordning”. Detta beroende, berättigat eller inte, är en del av verkligheten som definierar barndomen. Barn utestängs och marginaliseras i vårt samhälle då vuxenlivet anses ha överlägset värde. Marginaliseringen sker ibland genom retorik om barns behov av beskydd. Marginaliseringen riskerar att tendera till paternalism. På detta sätt kan även barndom kategoriseras som en *minoritetsgrupp*, eftersom att barn är förhindrade att delta i samhällslivet fullt ut.

Barn har inga politiska rättigheter vilket bibehåller avståndet till de vuxna och deras ”naturliga” överlägsenhet. Äldre grupper kan själva föra sin talan – och de har rösträtt. Barn är en svag grupp i ett ekonomiskt och politiskt perspektiv. Många organisationer arbetar för barn men i förhållande till andra organisationer som arbetar för andra befolkningsgrupper har de lite inflytande och makt. Barnens minskande andel av befolkningen tyder på att barn som grupp kommer få allt svårare att få gehör för sina intressen och behov. Barns intressen undermineras inte medvetet, men barn har en svag position i mångfalden av alla vuxna intressen. Barn har sina egna behov och intressen som långt ifrån alltid överensstämmer med de vuxnas. Därför föreslår barndomsprojektet en särskild barndomspolitik.

5.7 Samhällsutvecklingens betydelse

Betydelsen av samhällsförändringar erkänns av samtliga forskare, men Frønes (1994), Näsman (1994), Jensen (1994) och Qvortrup (1994a) beskriver denna utveckling specifikt.

Det förindustriella samhället benämns inom sociologin såsom traditionellt med stabila kulturella traditioner och sociala institutioner (Frønes 1999 s. 276). Med industrisamhällets

framväxt påbörjades en välfärdsutveckling som har varit till stor nytta för både barn och vuxna t.ex. är barnadödligheten i de nordiska länderna mycket låg, barn är friskare än förr och det enskilda barnets utbildningsmöjligheter är bättre (Qvortrup 1994c s. 13). Det moderna samhället är motsatsen till det traditionella då allt fast och beständigt förändras. Institutionernas försvagade betydelse satte individen i förgrunden istället för lokalsamhället, släkten eller hushållet. Under de senaste årtiondena anses tendensen vara att samhället blir ”mer modernt”, förändringarna går snabbare. Denna ökade sociala och kulturella komplexitet ställer nya krav på individen, allt fler företeelser reflekteras kring. Olika termer, såsom post- och senmodern samt postindustriell, används av olika teoretiker för att beskriva denna utveckling (Frønes 1999 s. 276-277). Teorier om modernitet betonar individens framträdande i samhället. Denna process inbegriper två olika utvecklingsdimensioner, individuation och individualisering. Ibland tolkas moderniteten som en järnbur, ibland som ett landskap där individen är fri från traditioner och kulturell kontroll. Den första bilden är en illustration av individuation, den senare individualisering (Frønes 1994 s. 147-148).

5.7.1 Individuation

Individuation är tendensen att i samhället behandla individen som den grundläggande enheten. Juridiska rättigheter och skyldigheter, beskattning, fördelningen av välfärdstjänster är i stor utsträckning anpassad efter individen, inte hushållet. Syftet med individuation är att garantera alla individer samma rättigheter och skyldigheter samt att effektivisera kontrollen av och stödet till individen. Processen leder till en likformighet av individen (Frønes 1994 s. 147). Barnets valmöjligheter är t.ex. begränsade i skolan, möjligheterna till variation och individuell anpassning är få. Det handlar om spänningar mellan självständighet och jämlikhet.

5.7.2 Individualisering

Begreppet betonar individens psykologiska personlighet. Individualiseringsprocessen förknippades först med ungdomstiden, men anses i våra dagar även vara aktuellt för yngre barn. I vissa kontexter behandlas barn som vuxna medborgare, men inte i andra. I ett historiskt perspektiv är barn endast i början av en individualiseringsprocess. Synen på barn som formellt jämlika med andra medborgare har debatterats och är inte allmänt accepterad. Denna syn har dock gradvis vunnit gehör i lagstiftningen och hos myndigheter som har att göra med barn. Barns behov av beskydd avspeglas i lagstiftningen, t.ex. genom att visst beteende gentemot barn är förbjudet, att vissa är skyldiga att beskydda dem men även genom att barn åläggs

skyldigheter och förbud. Ett dilemma är att all beskydd löper risk att bli en del av en social kontroll, som hotar barns individualitet. Barn befinner sig i en tvetydig situation; dels betraktas barn som individuella medborgare, dels som beroende av omvärldens beskydd. I lagstiftning och statistik är de betraktade som underordnade föräldrarna och blir i viss utsträckning osynliga som individer. Men som individuella medborgare och behövande är barn i ökad utsträckning föremål för statens välfärdssystem (Näsman 1994).

Barnets privata sfär och självständighet utökas med barnets ålder. Barnet blir en del av ett flertal sammanhang utanför familjen såsom skolan, fritidsaktiviteter och kamratgrupper. Därmed ökar barnets möjlighet att "passera" eller avvika i olika sammanhang, d.v.s. framträda som någon annan än den han/hon egentligen är och dölja delar av sin identitet. Det kan handla om egenskaper eller status i andra grupper. Samtidigt styrs denna process av normer om barns interaktion, om ålders- och könssegregering. Att avvika är ett sätt för barnet att hävda sin självständighet (Näsman 1994 s. 183-186).

5.7.3 Institutionalisering

Institutionaliseringen av barndomen syftar på en process som påverkar barns liv och organiserar deras vardag. Det handlar huvudsakligen om skolsystemet, barnomsorg och organiserade fritidsaktiviteter som fyller behoven av utbildning, social kontroll samt övervakning och aktivering av unga människor. Institutionalisering kan leda till individualisering genom att erbjuda arenor där barn kan följa sina privata mål och intressen. Institutionalisering kräver dessutom individuation; formella medlemskap, registrering, schema. Ålder är den grundläggande faktorn vid klassifikationsscheman (Frønes 1994 s. 150-151).

Varje barn identifieras som en individ inom institutionerna, såsom skolan, men behandlas samtidigt som en del av ett *kollektiv*. Utvärderingsinstrumenten (betygsättning) fokuserar på individen samtidigt som barnen tar del av samma aktiviteter på samma tid och således tränas och utbildas kollektivt. Distansen och maktrelationen mellan barn och vuxna, lärare och elever, är en del i skapandet av ett kollektiv. Interaktion mellan barn i samma underordnade position skapar en känsla av gemenskap. Skolsystemet bygger på att barn kategoriseras efter ålder. Med ökad ålder följer ökad status. Detta är en del av barns självbild. Kollektiven i olika åldersgrupper behöver inte varandra, individualisering minskar möjligheten för solidaritet. Detta kan öppna upp för mobbning och förtryck mellan äldre och yngre barn.

Institutionaliseringen innebär även en minskning av tiden som barn tillbringar i informella kamratgrupper. Vuxnas övervakning anses behövas tills barn når en ålder av 10 till 12 år. Näsman menar att barns oövervakade och informella kamratgrupper i högre utsträckning kännetecknas av ett större gemensamt beroende av varandra (Näsman 1994 s. 182-185).

5.7.4 Familjens betydelse

Två motsägelsefulla tendenser kan urskiljas gällande familjens betydelse, beskriver Frønes (1994 s. 153-155). En tendens handlar om hur familjen förlorar sina traditionella funktioner och ersätts av institutioner och professionella yrkesgrupper. Den andra framhåller föräldrarnas stimulerande roll i barns utveckling.

Individuationsprocessen betonar att familjen består av individer, men även föräldrarnas ansvar över barnen. Individualiseringsprocessen lyfter fram barnens unika personligheter, men samtidigt anses föräldrarna ansvariga för personlighetens utveckling. Individuationen i familjen för barnet märks genom en betoning på barnets formella rättigheter samt försvagandet av föräldrarnas och hushållets auktoritet. Det betyder en demokratisering av familjen, den moderna familjen kännetecknas av förhandling då beslut fattas och social kontroll utövas. Denna process skapar självständiga barn.

5.7.5 Ett förälder- och genusperspektiv

Kvinnor är i större utsträckning än män en del av barns liv. Samhällsutvecklingen har lett till att kvinnor deltar på arbetsmarknaden och ökat sitt engagemang för barnen medan männen minskat sitt engagemang. Jensen (1994) menar även att mäns och kvinnors olika attityder till barn och barndom är viktig för konstruerandet av barndomen.

Barns betydelse för föräldrarna har förändrats i ett historiskt perspektiv. I dagens samhälle har barns betydelse förändrats från en ekonomisk till en känslomässig tillgång och därigenom i större utsträckning blivit en kvinnlig än manlig angelägenhet. I vårdnadstvister vid skilsmässa tilldömdes fadern vårdnaden (som en del av sina äktenskapliga tillgångar) till mitten av 1900-talet, därefter har modern i ökad utsträckning istället tilldömts vårdnaden. Det handlar om en förändring, fokus har flyttats från faderns rättighet till moderns ansvar, som har skett i alla industriella samhällen och observerats i flera länder (Furstenberg 1988 och Oppong 1988 i Jensen 1994 s. 62). Mäns attityder till faderskap förändras, nya normer och ideal har vuxit

fram som förespråkar mer närhet mellan fäder och barn. Män har en mer aktiv roll i sina barns liv idag men den är fortfarande blygsam och frivillig jämfört med kvinnors, enligt Jensen (1994 s. 71-72).

Samhällsutvecklingen har även inneburit att äktenskapet mist sin betydelse. Fler vuxna väljer att leva i samboförhållanden. Separationer mellan par som inte gift sig är vanligare. I de flesta fall bor barnen efter en skilsmässa kvar hos sin mor. Resultatet är att barn tillbringar allt större tid med kvinnor (med sina mödrar och även med personal på dagis, skola, fritids o.s.v.). Flera av dessa förändringar är ett resultat av kvinnorörelsens kamp. Men Jensen (1994 s. 72) hävdar att *"nevertheless, it was an omen of the changing economic significance of children that men no longer considered them important enough to fight for"*. Kvinnor har generellt sett tillgång till färre ekonomiska resurser än män, detta innebär även att barn som grupp missgynnas ekonomiskt.

5.7.6 Vikten av demografisk balans

En orsak som brukar anges till barnafödandet i gamla tider var barnens bidrag med arbetskraft, men även att barnen skulle sörja för föräldrarna på deras gamla dagar. Qvortrup (1994a) menar att det fortfarande är den kommande vuxengenerationen som sörjer för den föregående på deras äldre dagar.

Den demografiska utvecklingen i de industriella samhällena är sådan att befolkningen blir äldre och äldre. Den ökande äldre befolkningen är i behov av professionell vård och omsorg. För att komma till rätta med detta problem, måste man enligt Qvortrup återställa den demografiska balansen. Barnen behövs som framtida arbetskraft och skattebetalare, t.ex. avseende äldres pensioner, vård och omsorg. Äldres (och barns) levnadsvillkor står på spel. Om inte utvecklingen med att allt färre barn föds kan i längden t.o.m. samhällets (människornas) existens hotas, argumenterar Qvortrup. Fler barn skulle födas om samhället insåg och erkände att barn var värdefulla och därför i större utsträckning hjälpte barn och deras föräldrar ekonomiskt, de gör ju samhället en tjänst – samhället tjänar pengar i längden på barnen. Detta kan endast ske genom en ökad solidaritet mellan generationer, den äldre befolkningen måste erkänna barn och deras familjers värde.

6. SENARE TEORIER INOM BARNDOMSSOCIOLOGIN

De grundläggande teoretiska resonemangen som framkommer i de senare texterna (1999-2005) presenteras i detta kapitel. Jag använder mig av samma teman som i föregående kapitel. Ett konkret exempel på en empirisk studie inkluderas för att förankra teorierna i den sociala verkligheten.

6.1 Barndom som ett socialt fenomen

Barndom som ett socialt fenomen och social konstruktion återkommer i de flesta av de senare texterna. Vissa skillnader finns dock. Jensen (1999) beskriver olika familjebildningar och Frønes (1999) kamratgruppen som sociala konstruktioner, att de ser barndomen som en social konstruktion uttrycks inte explicit. Prout (2005) betonar särskilt att han inte anser att barndom *endast* är ett socialt fenomen, utan även ett biologiskt och kulturellt fenomen.

6.2 Barndom som en strukturell kategori

Ett strukturellt perspektiv på barndomen förtydligas ytterligare i Qvortrups senare text (2002) där han hävdar att barndomssociologi bör beskriva barndom i strukturella termer. De strukturella kännetecknen som är generella för alla barn konstituerar barndomen sociologiskt. På så sätt kan även barndom jämföras historiskt eller över nationer. Barndomen påverkas av samma samhällseliga faktorer som vuxenvärlden, men inverkan på barns liv sker indirekt eller i modifierad form, detta gör den svårare att känna igen.

När det gäller barndomens historia eller framtid görs ofta generaliseringar, men mer sällan avseende nutidens barndom. Samtiden upplevs som komplex och differentierad, delvis eftersom den är närmre. Det hävdas ofta att det finns flera barndomar och att barn lever mycket olika liv. Qvortrup argumenterar (s. 68): *”Modern society has become extremely complex. But does this mean that children’s differences overshadow their similarities? If that is the case, our prospects for establishing a scientific approach to childhood are indeed gloomy.”* Att betona det specifika och olika barns villkor är nödvändigt och viktigt, men barns gemensamma kännetecken och erfarenheter ska komma i första hand. Trots stora skillnader i socioekonomisk bakgrund, omgivande miljö, föräldrars attityder och fostran menar Qvortrup att varje grupp eller generation av barn i ett givet samhälle har gemensamma drag och erfarenheter. Detta gör det möjligt att överhuvudtaget uttala sig om barndomen i ett givet samhälle. Generaliseringar innebär även att mönster och trender kan uppfattas i historien och samhället, de ska dock inte

förstås såsom en absolut eller antingen-eller-metod. Istället bör man dra nytta av olika perspektiv inom forskningsfältet. Idealiskt behövs det en dialektisk¹⁰ rörelse mellan dessa nivåer, därför behövs både specifika och generella studier. Att undersöka skillnader och variationer inom barndomen kräver tvärvetenskapliga angreppssätt, dock behöver barndomssociologin först och främst etableras och stärkas menar Qvortrup (2002 s. 71-74).

Clarke och Jensen (2004) samt Jensen (1999) och deras teoribildningar kan tydligt hänföras till en strukturell nivå. Ett motsatt perspektiv representeras av Prout (2005) som menar att barndomen är alltför komplex och mångtydig för att kunna förklaras strukturellt. Istället lyfter han fram variationsrikedomen och mångfalden av barn och barndomar. Någonstans mellan dessa nivåer identifierar jag Frønes (1999), James och James (2004) samt Näsman och von Gerber (2003) som både ser barn som en strukturell kategori men samtidigt lyfter fram variationer.

6.3 Konceptuell autonomi

Att ge barn och barndom en konceptuell autonomi är även viktigt i de senare texterna, detta förespråkas främst av Qvortrup (2002 s. 65-70). Framställningen om konceptuell autonomi liknar i stor utsträckning de tidiga texterna. Qvortrup betonar dock att svårigheter uppstår när det gäller tolkningen av data. Objektivitetsfrågan är central då barn är den enda åldersgrupp som inte bedriver forskning. Barnen får lämna tolkningarna till andra åldersgrupper med kanske motstridiga intressen.

6.4 Barn som aktiva subjekt

Barn som aktiva subjekt är ett tema som även framkommer i de senare texterna. Jensen (1999) samt Jensen och Clarke (2004) är undantag som inte diskuterar detta element, men det kanske är förståeligt då deras studieobjekt består av olika familjeformer. Qvortrup (2002) framhåller att barndomen interagerar med andra grupper som en strukturell kategori. Näsman och von Gerber (2003) beskriver barns handlingsmöjligheter från ett vardagsperspektiv.

¹⁰ Dialektiken uppfattas som en process där motsättningar och konflikter överskrids och leder till nya insikter eller förändring (Lind 1998).

6.4.1 Ett konkret exempel: Barns ekonomiska vardag

Forskningsprojektet *För liten för pengar* undersökte barns ekonomiska vardag och syftade till att förstå barnens erfarenheter, strategier, värderingar och förståelse av ekonomiska aktiviteter och ägodelar. Totalt deltog 345 barn i varierande åldrar i studien. De intervjuades, fyllde i enkäter, gjorde teckningar, budgetar m.m. Även personal från förskolor och hela familjer intervjuades. Studien kan ses som en del i barndomssociologisk forskning då Näsman och von Gerber (2003) uppfattar barndom som en strukturell ålderskategori och en social konstruktion. Barn uppfattas som aktörer som deltar i samspel med andra (s. 7-8; 14-17; 169).

Barns handlingsutrymme påverkas i hög grad av vuxna. De vuxna i studien intog med självklarhet en överordnad roll i förhållande till barnen. Det handlade om beskyddande, kontrollerande och fostrande roller. Barnen ansågs ha bristande kompetens, kunskap och omdöme vilket innebar att deras handlingsutrymme behövde begränsas. Barnen uppfattade sig i allmänhet som rimligt behandlade i sina föräldrars beslutsfattande (ibid. s. 169-206).

I studien framkommer en bild av barn och ungdomar som aktörer vilka stegvis blir mer delaktiga. Graden av delaktighet bland barn varierade dock kraftigt, i alla åldersgrupper. Att barn får påverka ekonomiska beslut i familjen framstod som önskvärt och rimligt bland föräldrar och barn. När delaktighet blev aktuell bestämdes av ålder, kompetens och mognad. Fickpeng var ett vanligt sätt för föräldrarna att ge barnen ett eget ekonomiskt handlingsutrymme. Barnen betraktade fickpengen som en rättighet, till skillnad från föräldrarna som uppfattade den som ett pedagogiskt verktyg. Det var viktigt för barnen att få påverka sin egen ekonomi, ha egna pengar och bestämma över användningen av dem och sina ägodelar. Detta förknippades av barn och vuxna som en statusmarkering, på vägen mot vuxenlivet. För alla åldersgrupper fanns dock gränser för hur stort inflytande de ville ha eftersom det medförde ansvar. Den nivå som föräldrarna stannade på accepterades oftast (ibid.).

6.5 Maktperspektiv

Maktperspektivet betonas i de senare texterna, främst av Qvortrup (2002). Undantaget är Prout (2005 s. 66-67) som inte förnekar att barn i många sammanhang är underordnade vuxna, men hävdar att gränserna mellan barn och vuxna försvagas. I dagens samhälle ombildas familjer, det är inte ovanligt att vuxna utbildar sig senare i livet och/eller byter yrken. Därmed kan även vuxna anses vara "ofärdiga" på ett sätt som förut bara tillskrevs barn. Prout

menar att synen på barn och vuxna som ofärdiga inte behöver påverka respekten för individen som person.

Qvortrup (2002 s. 43-48) beskriver på samma sätt som i sina tidigare texter att barndomen betraktas som ett socialt problem i samhället, och att barns position undermineras i mångfalden av vuxnas intressen. Barndomens karakteristiska i det moderna samhället är bl.a. att alla barn går i skolan under en stor del av sin barndom samt att deras status, i lagliga termer som minderåriga, bestäms av de vuxna i samhället. Barn är därför en minoritetsgrupp som marginaliseras. Men ingen barndomspolitik föreslås.

6.6 Samhällsutvecklingens betydelse

Betydelsen av samhällsförändringar erkänns av samtliga forskare i de senare texterna. Denna utveckling beskrivs dock noggrannare av Frønes (1999), Jensen (1999) samt Clarke och Jensen (2004). Prout (2005) och Qvortrup (2002) framhåller att samhällsutvecklingen gör barndom mer komplex.

6.6.1 Kamratgruppens betydelse

Kamratkulturens funktion är knutet till socialisationen. Socialisation beskriver Frønes såsom formning, bildning och utveckling av kompetenser för att hantera det samhälle som individen är en del av. Det utmärkande för kamratrelationer är att de främjar aktiv inlärning, socialisationen blir inte bara en process där yttre krafter formar den unga (s. 274-275).

Relationerna mellan vuxna och barn är asymmetriska men stabila och enkla. Barns kamratrelationer uppvisar en omfattande variation avseende individer, grupper och mönster. De kännetecknas av komplexitet, föränderlighet och jämbördighet. Kamratgruppen är därför viktig för barnens utveckling och socialisering, för att träna sociala, kommunikativa och kulturella förmågor, just sådana förmågor som postmoderniteten kräver. Vuxnas övervakning av barn i olika institutioner, inom utbildningsväsendet såväl som på fritiden, begränsar barns fria tid och interaktion med jämnåriga. På så sätt försvagas dessa förmågor hos barn (Frønes 1999 s. 280-281).

Frønes (1999 s. 275-276; 278-280) beskriver att utbildning är den dominerande vägen in i dagens vuxensamhälle. Kvinnorna har visat sig vara vinnare i utbildningskonkurrensen och

utbildningsinstitutionerna domineras i stigande grad av unga kvinnor. Norska undersökningar visar att flickors nätverk ökar i dagens samhälle, medan pojkars minskar (Øia 1994 i Frønes 1999 s. 279). Den förlängda utbildningstiden och det senarelagda intåget på arbetsmarknaden ökar ungdomstidens längd och senarelägger familjebildning. Intåget på arbetsmarknaden i sig förstärker kamratkulturen då individen (kvinnan) får ett socialt liv utanför äktenskapet. ”Kvinnliga egenskaper” såsom sociala och kommunikativa egenskaper önskas och favoriseras i större utsträckning i det postindustriella samhället än det industriella. Kropparbetare byts ut mot designers, advokater och serviceyrken. Det handlar om en utveckling i sociala och kulturella mönster, där flickorna sedan 1980-talet fått en starkare position, en orsak till detta är bl.a. kvinnors ökade nätverk menar Frønes.

6.6.2 Olika familjeformers betydelse

Jensens budskap är till viss del detsamma som i hennes tidigare text, men denna gång är budskapet uppbyggt med betydligt mer statistik.

Under de senaste 25 åren har ett stigande antal barn fötts utom äktenskapet i alla europeiska länder, men mest utbrett är fenomenet i Skandinavien där det gäller ungefär hälften av alla barn (Ditch et al 1994 i Jensen 1999 s. 342). Analyser av data från flera europeiska länder, däribland de skandinaviska, visar på en högre risk för brytning mellan sambopar än makar. Samboförhållanden anses mindre förpliktigande, men samboförhållanden med barn är mer stabila än samboförhållanden utan barn (Hoem och Hoem 1992, Texmon 1988 i Jensen 1999 s. 346). Trots att samboförhållanden är en vanlig företeelse i Skandinavien finns få undersökningar om hur detta påverkar barns uppväxtvillkor. Den statistik som finns kommer huvudsakligen från Norge och visar att samboförhållande vid barnets födsel är den faktor som främst ökar risken att föräldrarna separerar (Jensen och Clausen 1997 i Jensen 1999 s. 346-353).

Vid uppbröten är barnets ålder en viktig faktor för relationen till fadern. Ju yngre barnet är desto mindre kontakt har barnet med fadern under uppväxten. Vid de flesta uppbrött blir modern vårdnadshavare och den som barnet för det mesta bor hos¹¹ (Jensen 1999 s. 351-352). Samboförhållanden inverkar därför negativt på fäderns anknytning till sina barn efter uppbrött, menar Jensen.

¹¹ Sedan 1998 är gemensam vårdnad den normativa utgångspunkten för de svenska domstolarna vid vårdnadstvister (www.lagrummet.se 050420).

Jensen (1999 s. 357-358) hävdar att samboförhållanden är en orsak till feminiseringen av barndomen. Samboförhållanden är en strukturellt betingad familjetyp som avspeglar ett samhälle där status, identitet och materiellt välstånd skapas på arbetsmarknaden och genom fritidsaktiviteter, inte i familjen. I denna process är barn en barriär som fäder har större möjlighet att frigöra sig ifrån än mödrar. Fäderna befinner sig generellt i en bättre ekonomisk situation än mödrarna. Feminiseringen av barndomen ökar då även fattigdomsrisken för barn.

Olika familjeformers betydelse kompliceras genom en jämförelse mellan England / Wales och Norge. Barn som föds utom äktenskapet är vanligare i Norge, men andelen barn som upplever föräldrars separation (särskilt bland sambopar) är mycket flera i England/Wales än Norge. Norska föräldrar håller således ihop i större utsträckning trots att de inte är gifta. Clarke och Jensen (2004 s. 62-65) menar att detta kan bero på att moderniseringsprocessen är mer framskriden i Norge och att det mer utbyggda välfärdssystemet i Norge minskar föräldrarnas ekonomiska problem och därmed risken för uppbrott.

6.7 Lagens betydelse

James och James (2004 s. 48-49) menar att barndomen i hög grad präglas av variationer av erfarenheter, kulturella skillnader och olikartade kontexter. Författarna vill ändå poängtera det som förenar barn och barndom, såsom att barns erfarenheter formas och kontrolleras av vuxna. Genom att betona skillnader riskerar man att inte upptäcka förenande faktorer som kan påverka barns liv både på makro- och mikronivå.

Tidigare teorier om barndom har misslyckats att förklara de processer och mekanismer genom vilka barndom utvecklas, hävdar James och James, och därför försöker de förklara dessa processer (2004 s. 48-77). *Lagen* har en central roll i förklaringen. Begreppet används i dess vida bemärkelse och inbegriper därmed allt från informella normer, vanor och traditioner till mer formella system av lagar och förordningar. Lagen består således av kulturell kunskap som normativt definierar och reglerar människors rättigheter, friheter och ansvar i relation till staten och andra medborgare. Lagen styr därför våra förväntningar på andra i vår omgivning och producerar och reproducerar social ordning.

Grundläggande för konstruerandet och återkonstruerandet av social ordning är människors acceptering av lagen. Lagen existerar inte i ett vakuum, den påverkas av individerna och

kollektiven i olika sociala system. Lagen är med andra ord en social och kulturell konstruktion. På grund av lagens ordningsfunktion måste lagen kunna hantera förändringar i samhället, men även bevara känslan av kontinuitet för kollektivet. Detta sker genom lagarnas och normernas kontinuitet, men även genom gradvisa förändringar. Lagen medlar på så sätt mellan individer och samhället, mellan det generella och olikartade samt mellan olika nivåer i samhället.

Genom lagen konstrueras och regleras barns vardagsliv, däribland gränserna mellan vuxenliv och barndom. Lagen är nyckelmekanismen genom vilka sociala strukturer (inklusive barndom) och sociala praktiker (inklusive interaktionen mellan barn och vuxna) är sammankopplade. Genom denna länk förmedlas både förändring och kontinuitet, det gemensamma och särskiljande.

6.8 Ett tvärvetenskapligt angreppssätt

Prout (2005 s. 1-5) beskriver utvecklingen av "the new social studies of childhood", då flera vetenskaper, och framför allt sociologin, började studera barndom såsom ett socialt fenomen. Han kritiserar dessa barndomsstudier för att det finns en tendens att repetera grundläggande idéer, såsom att "barn är sociala aktörer", trots att de spridits och fått stor genomslagskraft. Han kritiserar även att teorierna ofta är uppbyggda kring motsatta dikotomier¹² såsom barn och vuxen, struktur och handling.

Modern sociologi var tidigare främst intresserad av principerna och orsakerna bakom samhällets sociala ordning. Samhället betraktades som bestående av stora och mer eller mindre stabila strukturer. Förklaringar gavs ofta genom motsatta dikotomier: struktur – handling, enhetlighet – skillnad, kontinuitet – förändring o.s.v. Kännetecknande för dem är en antingen-eller-logik. När fenomen i samhället blev allt mer komplexa, skiftande och flytande sökte man efter nya teorier. Begreppsparen ansågs inte längre adekvata för att förklara och förstå det samtida sociala livet. Ungefär samtidigt började man intressera sig för barndomen inom sociologin. De traditionella dikotomierna användes samtidigt som dessa förklaringar problematiserades och ifrågasattes i allt större utsträckning inom övriga sociologin (Prout 2005 s. 61-62).

¹² Begreppspar.

Prout (2005 s. 67-69) menar att barndomssociologin resulterat i många insikter, öppnat upp för många frågor, inspirerat många empiriska studier och även påverkat andra akademiska discipliners sätt att se på och uppfatta barn och barndom. Prout menar dock att barndomssociologin har nått gränsen för sina möjligheter. De teoretiska ramarna med sina dikotomier är svåra att använda på de empiriska resultaten. Hittills har två strategier använts för att hantera detta. *Fridfull samexistens* innebär att tillåta olika former av barndomssociologi, placerade på olika poler av dikotomierna med minimal strävan att utforska det som förbinder områdena. Prout menar att Jens Qvortrup tillhör denna kategori. Den andra strategin benämns *heuristisk metod*. Den traditionella sociologins dualistiska begrepp används medan forskare uppmanas att finna kopplingar och länkar mellan dem. Prout menar att denna strategi kan vara fruktbar, men genom att fokusera på dikotomierna riskerar barndomssociologin att begränsas. Prout anser istället att nya strategier och idéer behöver utvecklas som inkluderar området mellan dikotomierna. *"In other words, they should not already inscribe a set of dichotomies within the field but see childhood as a complex phenomenon not readily reducible to one end or the other of a polar separation"* (s. 69).

Barndom anses felaktigt vara ett enhetligt fenomen inom barndomsstudier enligt Prout (2005). Gränserna mellan barndom och vuxenliv försvagas och mångfalden bland barn och barndom blir allt mer synlig. Man betonar det sociala, men barndomen är inte endast ett socialt fenomen, utan även ett biologiskt, kulturellt o.s.v. Dessa enheter påverkar varandra ömsesidigt på varje nivå. Människor utvecklas genom en komplex process som både inkluderar gener och kultur. Barn och vuxna omger sig med tekniska produkter. Detta påverkar konstitutionen av barndom och även barns handlingar och erfarenheter. Barndom är ett heterogent och komplext fenomen, därför behövs en bred samling intellektuella resurser och ett tvärvetenskapligt angreppssätt. Fördelarna med ett tvärvetenskapligt angreppssätt är bl.a. mer kreativa studier och att chansen ökar att man finner och rättar till naiva föreställningar.

6.8.1 Aktörs- och nätverksteori

Prout (2005 s. 70-73) framhåller bl.a. aktörs- och nätverksteori (ANT) som en möjlig teori att förklara samhället och barndomen under senmoderniteten. Teorin har sitt ursprung i sociologiska studier av vetenskap och teknologi (Law 1994 samt Law och Hassard 1999 i Prout 2005). Teorin fokuserar på de material och ämnen som det sociala livet består av och relationerna mellan dessa ämnen. Samhället anses producerat i och genom systematiserade

nätverk av olika beståndsdelar, genom relationerna mellan mänskliga och icke-mänskliga enheter. Gränsen mellan mänskliga och icke-mänskliga aktiviteter och organisationer är oklar och förhandlingsbar. Därför kan inte det sociala livet reduceras till endast mänskligt eller tekniskt. Varken tekniska eller mänskliga faktorer kan ensamt förklara ett enskilt fenomen.

Termen ”nätverk” syftar på att fenomen såsom barndom och samhälle ses som en samling olika, ibland konkurrerande och konfliktfyllda, ordningar. Aktörer kan vara av många olika slag: människor såsom barn och vuxna men även icke-människor såsom organismer och föremål. De sistnämnda ses som hybrider av kultur och natur som produceras genom nätverk av olika kopplingar och brytningar. Aktörerna kan även vara av mycket olika storlek, från det enskilda barnet till staten eller företaget. Bakom varje aktör finns ett komplext nätverk av människor och föremål. Dessa aktörer och nätverk kan fungera såsom solida strukturer och system, men nätverken kan alltid försvagas och upphävas. Nya former av barndomar kan därför uppstå när nya nätverkskopplingar uppstår, t.ex. mellan barn och teknologi såsom tv och internet. De nya nätverken kan överlappa och samexistera med äldre nätverk, men de kan även vara i konflikt med varandra. På detta sätt undviks dikotomin handling – struktur.

Nätverken karakteriseras av flöden av idéer, människor och saker – av olikartade ämnen, menar Prout (2005 s. 81-82). Barndomen kan därför ses som produkten av dessa flöden. Skolan är t.ex. relaterad till andra skolor, hushåll, lekplatser, fritidsaktiviteter, lokala myndigheter och företag, politik o.s.v. Människor som kommer i kontakt med skolan har olika och ibland motstridiga idéer, värderingar, visioner och materiella resurser. Olika ting är viktiga i skolan såsom texter (läroplanen, läromaterial o.s.v.) och maskiner (såsom datorer). Dessa hybrider är den del av ett flöde som alla spelar en del i konstruerandet av barndom, vuxenliv m.m. Genom att spåra dessa flöden kan vi förstå fenomenen hävdar Prout.

7. ANALYS

I detta kapitel redovisar jag min tolkning av teoriutvecklingen inom barndomssociologin. Jag använder mig av den hermeneutiska cirkeln för att beskriva teoriutvecklingen i stort och även ge en djupare beskrivning av vissa utvalda aspekter. Teoriutvecklingen relaterar jag till en vidare kontext, nämligen situationen vid teoriernas tillkomst och synen på barndom i historien, samt till de metateorier som jag tidigare presenterat. Slutligen resonerar jag kring hur teoriernas hållbarhet kan bedömas inom sociologin.

7.1 De centrala elementen i teorierna

En redogörelse följer i detta avsnitt om hur de centrala elementen i teorin förändrats över tid. Jag resonerar om huruvida dessa element kan beskrivas som barndomssociologins hårda kärna och om den syn som framkommer på barn och barndom.

7.1.1 Barndom som ett socialt fenomen

Barndom förstås som en social konstruktion, en tolkningsram för att kontextualisera människans tidiga år, enligt James och Prout (1990b). Detta synsätt på barndomen som ett socialt fenomen återfinns inom barndomsprojektet (Qvortrup 1994b och 1994c) och återkommer även i de senare teorierna. Prout (2005) betonar dock särskilt att han inte anser att barndomen *endast* är ett socialt fenomen, utan även biologiskt och kulturellt.

7.1.2 Barndom som en strukturell kategori

Barndomsprojektet använde uttrycket strukturell kategori för att beskriva barndomens gemensamma karakteristiska inom ett givet samhälle och för att jämföra barn med andra grupper (såsom äldre och vuxna) eller jämföra barndom historiskt och kulturellt (Qvortrup 1994b och 1994c). James och Prout (1990a och 1990c) använde sig t.ex. av ett strukturellt perspektiv i deras resonemang om ålderns betydelse, men de framhåller även variationer och menar att barndom inte är ett enhetligt fenomen. De lägger således inte lika stor tonvikt på det strukturella perspektivet som barndomsprojektet.

Ett strukturellt perspektiv på barndomen förtydligas ytterligare i Qvortrups senare text (2002). Clarke och Jensen (2004) samt Jensen (1999) och deras teoribildningar kan tydligt hänföras till denna nivå. Ett motsatt perspektiv representeras av Prout (2005) som menar att barndomen är alltför komplex, variationsrikt och mångtydig för att kunna förklaras strukturellt, han menar

därför att barndom bör studeras tvärvetenskapligt. Någonstans emellan identifierar jag Frønes (1999), James och James (2004) samt Näsman och von Gerber (2003) som både ser barn som en strukturell kategori men samtidigt lyfter fram variationer bland barn.

7.1.3 Konceptuell autonomi

Begreppet konceptuell autonomi användes av barndomsprojektet och innebär att barn ska vara den grundläggande forskningsenheten (Qvortrup 1994c). Även James och Prout (1990b) framhöll att barns sociala relationer och kulturer är värdiga att studeras för sin egen skull, oberoende av vuxnas perspektiv. Att ge barn och barndom en konceptuell autonomi är även viktigt i de senare teorierna. Tydligast betonar Qvortrup (2002) detta, han resonerar kring objektivitetsfrågan då barn är den enda åldersgrupp som inte bedriver forskning. Barn får lämna tolkningarna till andra åldersgrupper med kanske motstridiga intressen.

7.1.4 Barn som aktiva subjekt

Barn är aktiva subjekt i utformningen av sina egna sociala liv och inte bara passiva objekt för sociala strukturer och processer. De påverkar även aktivt sin omgivning, enligt James och Prout (1990b) och barndomsprojektet (Qvortrup 1994b och 1994c). Barn som aktiva subjekt är likaså ett framträdande tema i de senare texterna, främst Näsman och von Gerber (2003) beskriver detta. Komplexiteten och variationen avseende barns handlingsmönster lyfts fram i deras text. Jensen (1999) samt Jensen och Clarke (2004) är undantag som inte beskriver barn som aktiva subjekt, men då deras studieobjekt är ett föräldraperspektiv kanske det är förståeligt att inte lyfta fram detta.

I både de tidiga och de senare teorierna beskrivs barns handlingar i ett större perspektiv och i vardagslivet. Denna skillnad kan delvis relateras till om tonvikten läggs vid det strukturella perspektivet eller mångfald, variation och komplexitet: Qvortrup beskriver barns handlingar på makronivå (samhällsperspektiv) medan Näsman och von Gerbers studie är inriktad på mikronivå (barns vardagsliv).

7.1.5 Maktperspektiv

Det strukturella perspektivet möjliggör jämförelser av olika grupper som kan analyseras utifrån ett maktperspektiv. James och Prout (1990b och 1990c) samt barndomsprojektet (Qvortrup 1994 b och 1994c) hävdar att barn befinner sig i en underordnad position jämfört

med vuxna och att barn som grupp är missgynnad i många situationer. Barndomsprojektet tar det tydligaste ställningstagandet, de beskriver att barn är en minoritetsgrupp som marginaliseras i samhället. De föreslår en barndomspolitik för att åtgärda missförhållandena.

Maktperspektivet är närvarande i de senare texterna, det gäller främst Qvortrup (2002). Undantaget är Prout (2005) som inte förnekar att barn i många sammanhang är underordnade vuxna, men hävdar att gränserna försvagas. Gemensamt för de senare teorierna gäller dock att maktperspektivet inte är lika framträdande som i de tidiga. Teorierna utmanar inte på samma sätt och ingen barndomspolitik föreslås.

7.1.6 Samhällsutvecklingens betydelse

Samtliga forskare erkänner samhällsutvecklingens betydelse för barndomen, vissa forskare skildrar dock detta noggrannare. Frønes (1994), Näsman (1994) och Qvortrup (1994a) beskriver samhällsutvecklingens inverkan på barndomen genom termer av institutionalisering, individuering, individualisering och demografisk balans. Frønes (1999) och Jensen (1994 och 1999) skildrar vidare vilken inverkan samhällsutvecklingen har på barns kamratgrupper respektive familjeformer. I de senare texterna framhålls att samhällsutvecklingen anses göra barndomen mer komplex (Prout 2005 och Qvortrup 2002).

7.1.7 En hård kärna?

De centrala elementen jag identifierat i teorierna kan beskrivas som en syn på barndom som ett socialt fenomen och en strukturell kategori och en syn på barn som aktiva subjekt. Barn ska även erbjudas konceptuell autonomi, d.v.s. vara den grundläggande forskningsenheten. Ett maktperspektiv anläggs då barns levnadsförhållanden och ställning jämförs med vuxnas. Slutligen beskrivs samhällsutvecklingens betydelse för barndomen.

Enligt Imre Lakatos består ett forskningsprogramms hårda kärna av centrala teoretiska antaganden som anses självklara och därför går säkra för empiriska och logiska utmaningar (Gilje och Grimen 1992 s. 98-103). Teoretikerna är eniga om de centrala elementen i både de tidiga liksom de senare texterna. Däremot lägger teoretikerna olika vikt vid olika element i sina beskrivningar av och förklaringar om barndomen, dessa skillnader framträder tydligare i de senare texterna; detta skulle då kunna karakteriseras som forskningsprogrammets hjälphypoteser eller skyddande bälte. Kritik framförs mot de centrala elementen av Prout (2005)

och framför allt mot det strukturella perspektivet. Men jag är tveksam till huruvida Prouts senare teoretiska resonemang kan räknas till barndomssociologin då han förespråkar tvärvetenskapliga angreppssätt. Även om jag väljer att bortse från Prout så sker en ökad problematisering av elementen i de senare teorierna och jag ställer mig då frågande till om termen hård kärna är tillämpbar.

7.1.8 Syn på barn och barndom

Inom barndomssociologin kritiseras gång på gång den objektsyn på barn som fortfarande anses dominera i samhället, d.v.s. en syn på barnet som beroende av vuxna. Riskerna med denna syn framhålls, till exempel menar Qvortrup (1994c) att marginaliseringen av barn riskerar att tänga till paternalism. Istället förespråkar teoretikerna att barn i högre utsträckning ska betraktas som subjekt och bli mer jämställda vuxna. Eventuella nackdelar med att betrakta barn som subjekt beskrivs inte, med undantag för Näsman och von Gerbers (2003) empiriska studie. Det framkom att det fanns gränser för hur mycket inflytande barn vill ha eftersom det medför ansvar. Eliasson (1995 s. 58-66) hävdar att synen på människan som enbart subjekt eller objekt är en halverad människosyn. Faran med att endast se människan (barnet) som subjekt är att göra individen ansvarig för allt, gott liksom ont, som inträffar i hennes liv vilket kan leda till att människor slutar ta ansvar för varandra.

Människosyn kommer till uttryck i handlingar och förhållningssätt, inte i ord och retorik, framhåller Eliasson (1995 s. 51). Ett sätt att förtydliga att man agerar i enlighet med den barnsyn man har är t.ex. uttrycket konceptuell autonomi och förslaget om barndomspolitik.

7.2 Teoriutvecklingen

I detta avsnitt används i stor utsträckning paradigmteori för att beskriva teoriutvecklingen inom barndomssociologin. Därmed använder jag mig av begreppet *paradigm* i relativt vid betydelse, jag avser grundläggande åskådningssätt och tankemönster.

Det tog lång tid att etablera barndomssociologin som forskningsfält, James och Prout (1990a och 1990b) beskriver hur forskare sedan 1970-talet försökt sprida idéerna. De tidiga teorierna i min studie präglas av en relativ enighet. Vissa inslag av de tidiga teorierna kan även uppfattas såsom slagkraftiga och provokativa då de t.ex. betraktar barn som subjekt i högre utsträckning än tidigare, menar att barndom anses vara ett problem i samhället och att barn

felaktigt underordnas och marginaliseras av vuxna. Teoretikernas enighet och utmanande budskap kan tolkas som ett försök att tydliggöra och uppmärksamma ämnet. Teoriernas etablering underlättades troligen även av den historiska utvecklingen vilken innebär ett ökande intresse för barn och barns levnadsvillkor i samhället. *Konventionen om barnets rättigheter* (Hammarberg 2002) antogs 1989 av FN:s generalförsamling, bara några år innan de tidiga teorierna publicerades. Under 1990-talet följde en mängd böcker, föreningar för forskare och en facktidskrift¹³ inom barndomssociologin.

I de senare teorierna framträder skillnader tydligare, forskarna lägger olika vikt vid olika teoretiska element och gör olika ställningstaganden. De senare teorierna är dessutom mer problematiserande och erkänner barndom i högre utsträckning som ett komplext fenomen. Olikheterna kan bero på att behovet av enighet avtog när forskningsfältet etablerats samt att forskarna tillhör olika paradigmen.

7.2.1 Teoretiska dilemman

Inom samhällsvetenskaperna och sociologin är forskare ofta oeniga om hur en situation ska tolkas. Kuhn menade därför att samhällsvetenskaperna befinner sig i en för-paradigmatisk situation och att forskarsamhället då präglas av konkurrerande skolor (Gilje och Grimen 1992 s. 107-118). Brante (1980 s. 15-16; 304-305) använder begreppet paradigm friare än Kuhn och beskriver sociologin som fler-paradigmatisk där varje paradigm strävar efter dominans men de olika paradigmen är helt eller delvis ojämförliga. Han menar att detta kan förklara oenigheter och vetenskapliga dispyter mellan forskare inom sociologin. De olika paradigmen samverkar dock institutionellt. Brante förklarar att ämnet hålls samman med en gemensam teoretisk ideologi t.ex. om etik, lämpliga metoder, tillvägagångssätt o.s.v. Detta fungerar som en legitimerande överbyggnad. På så sätt kan även barndomssociologins differentiering beskrivas som antingen beroende av olika konkurrerande skolor eller av flera konkurrerande paradigmen med vissa gemensamma teoretiska grunddrag (de centrala elementen). De olika riktningarna kan vara resultatet av forskarnas olika och föränderliga studieobjekt samt deras ontologiska¹⁴ respektive epistemologiska¹⁵ ställningstaganden.

¹³ Se avsnitt 4.2 Etablering av ett nytt forskningsfält.

¹⁴ Uppfattningar om hur verkligheten är beskaffad, innefattar bl.a. vår människo- och samhällssyn (Eliasson 1995 s. 34)

¹⁵ Uppfattningar om kunskap (ibid.).

Inom sociologin finns fyra grundläggande teoretiska dilemman (Giddens 2003 s. 533-550):

□ *Handling kontra struktur*

Qvortrup (1994b, 1994c och 2002) och Jensen (1994 och 1999) är exempel på teorier där det strukturella perspektivet är framträdande. Teoretiska diskussioner om barns handlingar presenteras bl.a. av Näsman och von Gerbers (2003) studie om barns ekonomiska vardag. Inget ensidigt handlingsperspektiv framkommer, utan teoretikerna försöker snarare förena elementen struktur och handling.

□ *Konsensus kontra konflikt*

James och James (2004) teori om lagens betydelse påminner mycket om ett konsensusperspektiv. Samhället (och barndomen) befinner sig i harmoni och balans. Störningar uppstår men social kontroll upprätthåller den sociala ordningen eller jämvikten. Konfliktperspektivet är framför allt tydligt i Qvortrups texter om makt, både de tidigare och senare (1994b, 1994c och 2002). Budskapet är att barns intressen undermineras i mångfalden av alla vuxnas intressen.

□ *Genus och livsfaser*

Barndomssociologin försöker inbegripa barndom i den sociologiska analysen. Även andra livsfaser såsom ungdom, vuxenliv och ålderdom skulle kunna tillföras till denna punkt utifrån mina studier.

□ *Samhällsförändringars betydelse*

Qvortrup (1994a), Näsman (1994) och Frønes (1994) respektive Frønes (1999) och Jensen (1999) är exempel på forskare som lyfter fram denna fråga.

Arvet från sociologin är således tydligt inom barndomssociologin. Det mest aktuella teoretiska dilemmat berör givetvis hur barndom ska inbegripas i den sociologiska analysen. Diskussionerna behandlar främst om i vilken grad *barndom ska framställas som ett enhetligt och strukturellt fenomen eller ett komplext, variationsrikt och mångtydigt fenomen*. Det går även att urskilja skillnader kring vilken tyngd forskarna lägger vid barn som aktörer och maktperspektivet i sina teoretiska diskussioner.

Dilemmat om struktur kontra variation inbegriper teoretiska diskussioner *om barndom bör studeras sociologiskt eller tvärvetenskapligt*. Prout (2005 s. 61-69) har riktat kritik mot barndomssociologins sätt att förklara barndomen med hjälp av olika dikotomier såsom barn – vuxen och individ - samhälle. Dessa idéer är dock seglivade. Heywood (2005 s. 55-65) beskriver att idéerna och känslorna kring barndomen i historien är av djupt motsägelsefull

karaktär, såsom oberoende – beroende. Jag relaterar dikotomierna till den *dubbla hermeneutiken* (Giddens 1976 s. 78-81). Eftersom forskare inom samhällsvetenskapliga ämnen måste förhålla sig till en värld som redan är tolkad av de sociala aktörerna, kan de inte bortse från dessa tolkningar i samhället. Således sprider sig kanske idéer och teorier därför att människor finner dem tillgängliga. Prout (2005) menar inte att dikotomierna saknar verklighetsförankring men att verkligheten är mer komplex, hänsyn behöver därför tas till området mellan dikotomierna. Därför menar han att barndomssociologin har nått gränsen för sina möjligheter. Han hävdar att tvärvetenskapliga ansatser är det bästa sättet att bedriva barndomsstudier, att det främjar kreativiteten och chanserna att komma tillrätta med naiva föreställningar. Även Qvortrup (2002 s. 71-74) menar att studier om barndomens mångfald och variationer kräver tvärvetenskapliga angreppssätt. Då de senare teorierna inom barndomssociologin framställer barndom i högre utsträckning som ett komplext och mångtydigt fenomen kan forskningsfältets framtid vara oviss. Kanske kommer tvärvetenskapliga studier bli vanligare.

Qvortrup (2002 s. 68-70) menar att barndomssociologin först och främst behöver stärkas som forskningsfält innan tvärvetenskapliga angreppssätt är aktuella. Han anser att barndomssociologin bör beskriva barndom strukturellt. Qvortrup förnekar inte att det finns stora skillnader bland barn, men han anser att varje grupp eller generation av barn i ett givet samhälle har många gemensamma drag och erfarenheter. Detta gör det möjligt att uttala sig om barndomen i ett givet samhälle. Generaliseringar innebär även att mönster och trender kan uppfattas i historien och samhället.

Barndomssociologins olika riktningar och oenigheter behöver inte vara till nackdel för teoriutvecklingen. Jag instämmer med Qvortrup (2002) och Giddens (2003) när de förespråkar en mångfald av studier. En riklig beskrivning av barndomen bör baseras på en mängd olika perspektiv som representerar olika sätt att tolka fenomenet. Perspektiven kan vara en inspirationskälla till nya teorier om barndom oavsett om de tillhör ett tvärvetenskapligt fält eller barndomssociologin.

7.3 En bedömning av teorierna inom barndomssociologin

Min diskussion kring hur teorierna inom barndomssociologin kan bedömas tar sin utgångspunkt i Giddens (2003 s. 533) kriterier om teories hållbarhet. De senare teorierna är i vissa avseenden svåra att bedöma då jag ännu inte vet vilken betydelse de kommer att få.

En bra teori motsäger sunt förnuft och ger därför nya perspektiv på de frågor den berör, menar Giddens. De tidiga teorierna kan i viss utsträckning upplevas som provocerande. De senare teorierna är mer problematiserande och erkänner barndomen i högre utsträckning som ett komplext fenomen. Undantaget är Qvortrups (2002) strukturella perspektiv, som inte förändrats mycket från 1994. James och James (2004) respektive Prout (2005) försöker erbjuda nya perspektiv men de är mer tillrättalagda.

Giddens andra kriterium handlar om att en bra teori skapar mening av ett förbryllande fenomen. Att barndom är ett förbryllande och komplext fenomen konstateras av bl.a. James och Prout (1990b), Qvortrup (1994b och 2002) och Prout (2005). Barndomen förklaras genom framför allt det strukturella perspektivet i de tidiga teorierna. Jensen (1999) och Qvortrup (2002) fortsätter att i hög utsträckning använda sig av detta perspektiv medan James och James (2004) använder lagen för att beskriva barndomen och Prout (2005) framhåller ANT-teorin. Min egen uppfattning är att det strukturella perspektivet är mer lättillgängligt än de två sistnämnda, dock är teorin relativt ytlig. James och James samt Prouts teories styrka är att de försöker beskriva barndomens komplexitet och mångfald, men de är mer svårbegripliga.

En bra teori belyser omständigheter som ligger utanför det område den först avsåg att förklara, detta är Giddens tredje kriterium. Brante (1980 s. 15-16) beskriver att inflytelsrika teorier har en tendens att frigöra sig från sina upphovsmän, skaparen har då inte längre ensamrätt till uttolkningen av teorin. De tidiga teorierna har fått en omfattande spridning, de inspirerade till flera tvärvetenskapliga studier och har även påverkat andra discipliners sätt att uppfatta barndom (Prout 2005 s. 1-5; 67-69). Detta skulle kunna tolkas som att teorierna belyst fler omständigheter än avsett. Om de senare teorierna lyckas med detta återstår att se, Prout (2005) har dock omfattande planer med ANT-teorin då han vill kunna förklara alla aspekter av barndom.

Det fjärde kriteriet handlar om teorin genererar nya idéer och stimulerar fortsatt forskning. De tidiga teorierna gjorde så, en mängd böcker publicerades och fortsatt forskning initierades. Huruvida de senare teorierna är fruktbara får framtiden utvisa. Det ökade intresset för barn och barndom i samhället gynnar dock teoriutvecklingen.

8. SAMMANFATTNING

Uppsatsen bygger på en litteraturgenomgång och kan karakteriseras som en kvalitativ studie där syftet var att undersöka hur teorierna inom barndomssociologin utvecklats. Mina frågeställningar handlade om att identifiera de centrala teoretikerna samt deras studieobjekt; beskriva situationen vid teoriernas tillkomst och texternas avsedda mottagare; undersöka vilka element som är centrala i teorin och hur de förändrats över tiden samt att ta reda på hur teorierna kan bedömas utifrån kriterier om teoriers hållbarhet.

Jag identifierade sex centrala teoretiker inom barndomssociologin och studerade deras texter, både från tidpunkten då fältet etablerades (tidigt 1990-tal) och mer nutida texter (1999-2005). I analysen använde jag mig av hermeneutiken för att få fram texternas budskap och förstå hur delar, helhet och kontext är relaterade till varandra. Teorier om vetenskaplig utveckling användes för att förklara och förstå utvecklingen inom barndomssociologin.

I teoriernas centrala element framträder en syn på barndomen som ett socialt fenomen och en strukturell kategori, samt en syn på barn som aktiva subjekt. Barn ska även erbjudas konceptuell autonomi vilket innebär att barn ska vara den grundläggande forskningsenheten, inte vuxna i barns närhet. Ett maktperspektiv anläggs då barns levnadsförhållanden och position i samhället jämförs med vuxnas. Slutligen beskrivs i teorierna samhällsutvecklingens betydelse för barndomen. För en översikt över hur de centrala elementen förändrats över tid, se tabell 2 på nästa sida.

Teoretikerna är relativt eniga i de tidigare texterna. Detta kan bero på att de ville etablera forskningsfältet. Sedan 1970-talet har forskare försökt sprida dessa idéer. Genom att gå samman och enas hade forskarna antagligen en bättre chans. Detta kan även förklara de mer provocativa och slagkraftiga idéerna, såsom beskrivningen av barndom som ett samhällsproblem och förslaget om barndomspolitik, de ville väcka uppmärksamhet och tydliggöra ämnet. Etableringen gynnades antagligen av den historiska utvecklingen då barn och barns levnadsförhållanden tilldrar sig ett ökande intresse i samhället. Under 1990-talet följde en mängd böcker, föreningar för forskare och en facktidskrift.

De senare teorierna är mer problematiserande och erkänner barndomen i högre utsträckning som ett komplext fenomen. Olika ställningstaganden framkommer tydligare i de senare

texterna, t.ex. är forskarna inte överens om i vilken utsträckning barndom kan betraktas som en strukturell kategori eller vilken hänsyn som ska tas till mångfalden och variationer inom barndom, detsamma gäller i vilken omfattning ett maktperspektiv betonas m.m. Dessa vetenskapliga dispyter beror på den fler-paradigmatiska situationen med många olika riktningar och teoretiska dilemman som ärvt av sociologin. De olika riktningarna kan vara resultatet av teoretikernas olika och föränderliga studieobjekt eller olika ställningstaganden. Differentieringen behöver dock inte vara någon nackdel. Forskarna kan dra nytta av olika perspektiv och de kan vara en inspirationskälla till nya teorier.

Tabell 2: De centrala elementens föränderlighet inom teorierna

ELEMENT	TEORIER	
	TIDIGA TEORIER (1990-1994)	SENARE TEORIER (1999-2005)
<i>Socialt fenomen</i>	- barndom förstås som ett socialt fenomen och placeras i en social kontext	- barndom förstås som ett social fenomen och placeras i en social kontext
<i>Strukturell kategori</i>	- konceptet används för generaliseringar och jämförelser	- konceptet används för generaliseringar och jämförelser - olika uppfattningar finns om hur mycket vikt som bör läggas vid detta perspektiv
<i>Konceptuell autonomi</i>	- barn är den centrala forskningsenheten, värdiga att studeras för sin egen skull	- barn är den centrala forskningsenheten, värdiga att studeras för sin egen skull
<i>Barn som aktiva subjekt</i>	- barns aktiviteter beskrivs både på makro- och mikronivå.	- barns aktiviteter beskrivs både på makro- och mikronivå. - variationen och komplexiteten av barns handlingsmöjligheter lyfts fram
<i>Maktperspektiv</i>	- barn befinner sig i en underordnad position - barndomspolitik föreslås	- maktperspektivet inte lika framträdande
<i>Samhällsutvecklingens betydelse</i>	- diskuteras i termer av institutionalisering, individualisering, individuering och demografisk balans	- samhällsutvecklingen anses göra barndomen mer komplex

9. AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Under mina studier har många nya insikter väckts. Teoriernas styrka är att de beskriver, tydliggör och problematiserar barns position i samhället. De beskriver att den sociala konstruktionen av livsfaser, såsom barndom, kan vara en begränsande aspekt av barns och andra individers liv. Livsfaserna överensstämmer inte alltid med alla individers biologiska, intellektuella och känslomässiga utveckling. Teoretikernas uppmaningar är viktiga i socialt arbete. De innefattar att lyssna på barns berättelser och erkänna deras erfarenheter och aktiviteter, här och nu, samt att uppmärksamma barn som egna individer, inte endast såsom familjemedlemmar.

En medvetenhet om risken att barns intressen kan undermineras i mångfalden av alla vuxnas intressen tror jag är särskilt betydelsefullt inom socialt arbete och socialtjänsten, med dess fokusering på familjen. Barns underordnade position i samhället legitimeras ofta genom hänvisning till barns behov av beskydd. Teoretikerna beskriver dock att detta beskydd riskerar att bli en del av marginalisering och social kontroll, även paternalism. De förespråkar istället en subjektsyn på barn men utan att resonera om eventuella risker med att ge barn ökat inflytande i samhället. Vidare ställs barn ofta mot vuxna och dessa grupper antas ha motstridande intressen, detta gäller främst Qvortrups arbeten. Denna förenklade och ytliga bild är teoriernas svaghet. Enligt Gunvor Andersson (2000 s. 183-184) bör inte en subjektsyn på barn i socialt arbete användas oreflekterat:

”Barn kan inte avgöra sitt eget bästa, men socialarbetaren kan inte heller avgöra barns bästa – i ett problematiskt socialt sammanhang – utan att ta reda på vem det enskilda barnet är och hur hon eller han ser på sin egen situation i (utvidgad) familj, i skola, grannskap och andra närmiljöer.”

Dilemmat kring barns rätt till inflytande och behov av beskydd är framträdande avseende alla barn, men framför allt i socialt arbete. En mängd nya frågor har väckts under mina studier: Vilka handlingsmöjligheter har barn i sitt vardagsliv? Vilket inflytande har barn i kontakten med socialtjänsten? Vilka konkreta verktyg kan i socialt arbete användas som både tar hänsyn till barnets behov av beskydd och inflytande? Hur hanterar socialtjänsten situationen då barn och föräldrar har olika uppfattningar? Och vad anser barnen själva, hur mycket inflytande vill de ha? Hur kan barn inkluderas mera i forskningen? Dessa frågor är svåra och komplexa, därför behövs fortsatta studier, såväl empiriska som teoretiska. Empiriska studier kan gagna det konkreta sociala arbetet liksom den fortsatta teoriutvecklingen om barndom. Att förankra teorierna i vår sociala verklighet ökar deras trovärdighet och giltighet.

KÄLLFÖRTECKNING

Ambjörnsson, Ronny (1978) *Familjeporträtt. Essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien*. Gidlunds (uppgift om förlagsort saknas).

Andersson, Gunvor (2000) "Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp?" i Meeuwisse, A., Sunesson, S. och Swärd, H. (red.): *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur & Kultur.

Andersson, Gunvor (2001) "Barns vardagsliv i familjehem" i Bäck-Wiklund, M. och Lundström, T. (red.): *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur & Kultur.

Andersson, Gunvor och Hollander, Anna (2004) "Om barns rätt och barns bästa" i Andersson, G.; Aronsson, K. m.fl.: *Barnet i den sociala barnavården*. Stockholm: Liber AB. Andra upplagan.

Barbosa de Silva, António (1996) "Analys av texter" i Svensson, P-G. och Starrin, B. (red.): *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Brante, Thomas (1980) *Vetenskapens struktur och förändring*. Bokförlaget Doxa AB (uppgift om förlagsort saknas). Andra upplagan.

Bäck-Wiklund, Margareta (2001) "Senmodernt familjeliv och barns vardag" i Bäck-Wiklund, M. och Lundström, T. (red.): *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur & Kultur.

Bäck-Wiklund, Margareta och Lundström, Tommy (2001) "Inledning" i Bäck-Wiklund, M. och Lundström, T. (red.): *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur & Kultur.

Clarke, Lynda och Jensen, An-Magritt (2004) "Children's Risk of Parental Break-Up" i *Acta Sociologica*, vol 47 (1) s. 51-69.

Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Ekström, Mats (1998) "Teori" i Brante, T., Andersen, H. och Korsnes, O. (red.): *Sociologiskt lexikon*, Stockholm: Natur & Kultur.

Eliasson, Rosmari (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur. Andra upplagan.

European Centre:s hemsida www.euro.centre.org 050403.

Frønes, Ivar (1994) "Dimensions of Childhood" i Qvortrup, J.; Brady, M.; Sgritta, G. och Wintersberger, H. (red.): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot, UK & Brookefield, USA: Avebury.

Frønes, Ivar (1999) ”Kammeraterne og moderniteten” i Dencik, L. och Schultz Jørgensen, Per (red.): *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København, Danmark: Hans Reitzels Forlag.

Giddens, Anthony (1976) *New Rules of Sociological Method*. London: Hutchinson & Co.

Giddens, Anthony (2003) *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur. Tredje omarbetade upplagan.

Gilje, Nils och Grimen, Harald (1992) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.

Hammarberg, Thomas (2002) *Mänskliga rättigheter – Konventionen om barnets rättigheter*, Stockholm: Utrikesdepartementet, UD info.

Heywood, Colin (2005) *Barndomshistoria* (med tillägg av Hedenborg, Susanna). Lund: Studentlitteratur.

James, Allison och James, Adrian L. (2004) *Constructing Childhood. Theory, Policy and Social Practice*. New York: Palgrave Macmillan.

James, Allison och Prout, James (1990a) ”A new paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems” i James, A. och Prout, J. (red.): *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues of Childhood*. London: The Falmer Press.

James, Allison och Prout, James (1990b) ”Introduction” i James, A. och Prout, J. (red.): *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues of Childhood*. London: The Falmer Press.

James, Allison och Prout, James (1990c) ”Re-Presenting Childhood: Time and Transition in the Study of Childhood” i James, A. och Prout, J. (red.): *Constructing and Reconstructing Childhood*. London: The Falmer Press.

Jensen, An-Magritt (1994) ”The Feminization of Childhood” i Qvortrup, J.; Brady, M.; Sgritta, G. och Wintersberger, H. (red.): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot, UK & Brookefield, USA: Avebury.

Jensen, An-Magritt (1999) ”Børn i den skandinaviske samboerfamilie” i Dencik, L. och Schultz Jørgensen, Per (red.): *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København, Danmark: Hans Reitzels Forlag.

Kampmann, Jan (2003) ”Barndomssociologi – fra marginaliseret provokatør til mainstream leverandør” i *Dansk Sociologi* nr 2/14 s. 79-93.

Lagrummets hemsida¹⁶: www.lagrummet.se 050201.

Lind, Martin (1998) ”Dialektik” i Brante, T., Andersen, H. och Korsnes, O. (red.): *Sociologiskt lexikon*, Stockholm: Natur & Kultur.

¹⁶ Lagrummet är den offentliga förvaltningens gemensamma webbplats för svensk rättsinformation.

Lindgren, Astrid (2001) *Pippi Långstrump*. Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag. Tjugosjätte upplagan.

Linköpings universitets hemsida: www.liu.se 050507.

Månsson, Per (2004) "Moderna samhällsteorier" i Månsson, P. (red.): *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Prisma. Sjätte reviderade upplagan.

Norsk senter for barneforskning hemsida: www.svt.ntnu.no/noseb 050507.

Näsman, Elisabet (1994) "Individualization and Institutionalization of Childhood in Today's Europe" i Qvortrup, J.; Brady, M.; Sgritta, G. och Wintersberger, H. (red.): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot, UK & Brookfield, USA: Avebury.

Näsman, Elisabet och von Gerber, Christina (2003) *Från spargris till kontokort. Barndomens ekonomiska spiraltrappa*. Linköpings universitet.

Prout, Alan (2005) *The Future of Childhood. Towards the interdisciplinary study of children*. London & New York: Routledge Falmer.

Qvortrup, Jens (1994a) "A New Solidarity Contract?" i Qvortrup, J.; Brady, M.; Sgritta, G. och Wintersberger, H. (red.): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot, UK & Brookfield, USA: Avebury.

Qvortrup, Jens (1994b) *Barn halva priset: Nordisk barndom i samhällsperspektiv*. Esbjerg, Danmark: Sydjysk Universitetsforlag.

Qvortrup, Jens (1994c) "Childhood Matters: An Introduction" i Qvortrup, J.; Brady, M.; Sgritta, G. och Wintersberger, H. (red.): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot, UK & Brookfield, USA: Avebury.

Qvortrup, Jens (2002) "Sociology of Childhood: Conceptual Liberation of Children" i Mouritsen, F. och Qvortrup, J. (red.): *Childhood and Children's Culture*. Odense: University Press of Southern Denmark.

Qvortrup, Jens; Bardy, Marjatta; Sgritta, Giovanni och Wintersberger, Helmut (1994) "Preface" i Qvortrup, J.; Brady, M.; Sgritta, G. och Wintersberger, H. (red.): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot, UK & Brookfield, USA: Avebury.

Rasmusson, Bodil (2001) "Barn som aktörer i grannskapet" i Bäck-Wiklund, M. och Lundström, T. (red.): *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur & Kultur.

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Robson, Colin (2002) *Real World Research. A resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers*. Oxford, UK & Cambridge, USA: Blackwell Publishers. Andra upplagan.

Singer, Anna (2000) *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Sjöblom, Yvonne (2002) *På väg ut. När ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån – ur socialtjänstens perspektiv*. Stockholms universitet. Rapport i socialt arbete nr 103 - 2002.

SOU 2001:72 *Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda*. Slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel. Regeringens hemsida www.regeringen.se 050507.

Sveriges sociologförbunds hemsida: www.sociologforbundet.org.se 050509.

Svensson, Per-Gunnar (1996) "Förståelse, trovärdighet eller validitet?" i Svensson, P-G. och Starrin, B (red.): *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

University of Stirling:s hemsida: www.external.stir.ac.uk 050506.